

**Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича**

**Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Кафедра історії України**

**«Преса та політична література доби Великої французької
революції»**

Дипломна робота

Рівень вищої освіти - другий (магістерський)

Виконав:

студент 6 курсу, 601 групи,
спеціальності 032 – Історія та археологія
Вовк Станіслав Юрійович

Науковий керівник:

Доктор історичних наук,
доцент **Сич О. І.**

До захисту допущено:

На засідання кафедри

протокол № ____ від _____ 2024 р.

Зав. кафедрою

професор Сич О. І.

Чернівці – 2024

АНОТАЦІЯ

до дипломної роботи другого (магістерського) рівня вищої освіти,
здобувача вищої освіти факультету історії, політології та міжнародних
відносин

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Вовк С. Ю.

**на тему: «Преса та політична література доби Великої французької
революції»**

Спеціальність 032 – Історія та археологія

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,

м. Чернівці, 2024 р.

У роботі досліджується зародження та становлення такого явища, як політична преса, діяльність найвпливовіших публіцистів революції, зокрема діяльність Жан-Поля Марата та вплив французьких газет на формування сучасних ЗМІ

У першому розділі розглядається еволюція французької преси, починаючи від дореволюційного періоду, коли вона знаходилась під жорсткою королівською цензурою, і до часів Великої французької революції, коли преса перетворилась на потужний засіб заохочення населення до здійснення радикальних дій.

Друга частина роботи присвячена діяльності Жан-Поля Марата. Тут розглядається його становлення в якості впливового публіциста та політичного діяча, ідеологічні переконання, погляди на революцію та можливі шляхи її розвитку. Велика увага приділяється його найпопулярнішій газеті «Друг народу», за допомогою якої він зміг надихнути багатьох громадян Франції до повалення монархії та аристократії.

В третьому розділі розглянуто вплив французької преси у формуванні сучасних ЗМІ та здійснено між ними порівняльний аналіз.

Слід зазначити, що французька політична преса стала чудовим засобом для її лідерів залучити на свій бік якомога більшу частину населення та зіграла далеко не останню роль в перемозі революції.

Ключові слова: Франція, Велика французька революція, преса, газета, політична література, Жан-Поль Марат, памфлет, якобінці, жирондисти, роялісти.

ABSTRACT

to a diploma thesis of the second (master's) level of higher education,
a higher education student of the Faculty of History, Political Science and International Relations

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

Vovk S. Yu.

"Press and political literature of the era of the Great French Revolution"

Speciality 032 - History and archeology

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University,

M. Chernivtsi, 2024

The work examines the birth and formation of such a phenomenon as the political press, the activities of the most influential publicists of the revolution, in particular the activities of Jean-Paul Marat, and the influence of French newspapers on the formation of modern mass media

The first chapter examines the evolution of the French press, from the pre-revolutionary period, when it was under strict royal censorship, to the time of the Great French Revolution, when the press became a powerful means of encouraging the population to take radical action.

The second part of the work is devoted to the activities of Jean-Paul Marat. It examines his development as an influential publicist and political figure, ideological beliefs, views on the revolution and possible ways of its development. Much attention is paid to his most popular newspaper, "The Friend of the People", with the help of which he was able to inspire many French citizens to overthrow the monarchy and aristocracy.

The third chapter examines the influence of the French press in the formation of modern mass media and makes a comparative analysis between them.

It should be noted that the French political press became an excellent means for its leaders to attract as large a part of the population as possible to their side and played far from the last role in the victory of the revolution.

Key words: France, Great French Revolution, press, newspaper, political literature, Jean-Paul Marat, pamphlet, Jacobins, Girondists, royalists.

_____ БОБК С. Ю.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. СТАНОВЛЕННЯ ФРАНЦУЗЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ПРЕСИ ТА ЇЇ РОЛЬ В ПОЛІТИЧНІЙ БОРОТБІ В ЧАСИ ВЕЛИКОЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ.....	15
1.1 Передумови та контекст становлення політичної преси у Франції до революції	15
1.2 Зародження та розвиток революційної політичної преси	18
РОЗДІЛ 2. ПУБЛІЦИСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЖАН-ПОЛЯ МАРАТА	32
2.1 Життєвий шлях і становлення публіциста	32
2.2 Роль та значення газети «Друг народу».....	34
2.3 Основні теми і ідеї в публіцистиці Марата.....	38
РОЗДІЛ 3. ВПЛИВ ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЙНОЇ ПРЕСИ НА ФОРМУВАННЯ СУЧАСНИХ ЗМІ.....	48
3.1 Історичні корені сучасної медіа-культури: аналіз революційної преси як попередника сучасних ЗМІ.....	48
3.2 Перехід від революційної преси до сучасних медіа: зміна функцій і технологій.....	53
3.3 Роль революційної преси у формуванні політичної журналістики та ідеологічного впливу	56
3.4 Вплив революційної преси на сучасні соціальні медіа та нові форми громадської комунікації.....	57
ВИСНОВКИ	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	67
ДОДАТКИ	74

ВСТУП

Актуальність дослідження. Велика французька революція, що почалася наприкінці XVIII століття, стала переломним моментом в історії Франції та в історії людства в цілому. Вона не тільки привела до радикальних соціально-політичних змін у країні, знищення абсолютної монархії та встановлення республіки, але й спричинила глибокі трансформації в усіх царинах людського буття, зокрема, у сфері медіа. Ці зміни стали основою для розвитку нових медійних практик, які в подальшому мали неабиякий вплив на журналістику та публічну політику в усьому світі.

Окремо варто зазначити важливість розуміння ролі медіа в сучасних політичних процесах, коли вони відіграють центральну роль у взаємодії між політикою та суспільством. Медіа стали основним каналом для поширення політичних ідеологій, програм і заяв, що безпосередньо впливає на прийняття рішень на рівні держави та суспільства. Дослідження політичної преси революційного періоду дозволяє простежити еволюцію медійних практик, які в подальшому стали основою для формування сучасних ЗМІ, де інформація часто є основним інструментом політичної боротьби та маніпуляції.

Крім того, сучасні інформаційні технології, включаючи цифрові платформи та соціальні мережі, значно змінили способи створення та поширення політичних наративів. Це підвищує значення вивчення історії медіа, оскільки сучасні медійні практики часто ґрунтуються на принципах і механізмах, закладених ще в епоху Великої французької революції. Медіа сьогодні активно впливають на суспільну думку, підтримуючи або змінюючи політичні тренди через нові технології, що робить актуальним дослідження зв'язку між медіа та політикою в історичному контексті.

Таким чином, вивчення пресового контексту Великої французької революції є не тільки історично важливим, а й актуальним для розуміння сучасних тенденцій у розвитку політичної журналістики і медіа-комунікацій.

Стан наукової розробки теми щодо політичної преси періоду Великої французької революції та її впливу на формування публічної сфери в постреволюційну добу відображає комплексний підхід до вивчення історії медіа та політики. Це питання стало предметом численних досліджень як у сфері історії, так і в медіазнавстві та політичних науках.

Однією з важливих віх в дослідженнях є вивчення ролі медіа під час революційних подій XVIII століття, коли преса стала інструментом політичної боротьби, сприяючи поширенню ідеологій та революційних програм. Науковці, зокрема такі як Д. Ніколь та Р. А. Джонсон, досліджували взаємодію медіа і політики в контексті французької революції, аналізуючи памфлети, газети та політичні трактати як основні жанри, через які революціонери закликали до змін. Вони наголошують на тому, що публіцистика цього періоду не лише фіксувала історичні події, але й активно формувала політичні уявлення і настрої, що значно вплинуло на хід революції.

Наукові праці щодо впливу політичної преси на розвиток публічної сфери також відзначають перехід від монополії королівської цензури до виникнення вільної політичної дискусії, що стала основою для формування сучасних демократичних практик і політичних комунікацій. Водночас, дослідження, зокрема М. С. Бартона, акцентують увагу на тому, як політичні фракції використовували медіа для маніпуляції громадською думкою, а також на виникненні нових медійних форматів, які стали основою для формування політичних наративів у пізніші періоди.

Значну увагу також привертає вивчення змін, які відбулися в медіапейзажі після революції. Вчені, як от П. Л. Бейкер, досліджують трансформацію функцій медіа в контексті розвитку демократії та формування публічної сфери в постреволюційний період, коли преса стала основним майданчиком для політичних дебатів. Це вивчення взаємодії медіа і політики допомогло зрозуміти еволюцію медійних практик, які значною мірою визначили характер політичної комунікації в наступних століттях.

Незважаючи на значну кількість наукових досліджень, питання впливу політичної преси Великої французької революції на формування сучасних ЗМІ

ще потребує більш детального вивчення. Зокрема, недостатньо розкрито питання трансформації медійних практик під впливом інформаційних технологій, а також роль сучасних медіа у формуванні політичних наративів в умовах глобалізації та цифровізації. Ці аспекти є важливими для подальшого розвитку досліджень і для розуміння сучасних процесів у політичних комунікаціях.

Мета магістерської роботи полягає у вивченні становлення французької політичної преси доби Великої французької революції, її ролі в політичній боротьбі, а також у виявленні впливу революційної преси на формування сучасних засобів масової інформації.

Завдання дипломної роботи:

- 1) Дослідити передумови та контекст становлення політичної преси у Франції до революції, зокрема вивчити соціально-політичні та економічні умови, що сприяли розвитку політичних медіа.
- 2) Розкрити процес зародження та розвитку революційної політичної преси (1789–1792 роки), проаналізувати основні фактори, які визначали вплив медіа на політичну ситуацію та революційні події.
- 3) Деталізувати еволюцію політичної преси в період терору (1793–1794 роки), розглянути роль ЗМІ у формуванні політичних настроїв та пропаганді під час найбільш радикального етапу революції.
- 4) Проаналізувати медіа в умовах політичної боротьби та фракційних суперечок (1795–1799 роки), зокрема з'ясувати, як преса відображала боротьбу між різними політичними групами та їх вплив на громадську думку.
- 5) Дослідити життєвий шлях і становлення публіциста Жан-Поля Марата, включаючи його попередній досвід, вплив на революційну пресу та його становлення як важливої політичної фігури.
- 6) Розкрити роль та значення газети *L'Ami du peuple* як інструменту революційної пропаганди, проаналізувати її вплив на суспільну думку та політичний процес.
- 7) Проаналізувати основні теми і ідеї в публіцистиці Марата, зокрема його погляди на революцію, насильство, ідеї справедливості та роль народу в політичному процесі.

8) Оцінити вплив публіцистики Марата на розвиток революції, розглянути, яким чином його газета та ідеї сприяли політичним подіям та змінам у Франції.

9) Дослідити історичні корені сучасної медіа-культури, проаналізувати революційну пресу як попередника сучасних ЗМІ, визначити основні функції та принципи, які перейшли в сучасні медіа.

10) Розкрити перехід від революційної преси до сучасних медіа, зосередитися на змінах функцій і технологій, що відбулися в процесі розвитку медіа, зокрема порівняти методи розповсюдження інформації в революційній пресі та сучасних цифрових ЗМІ.

11) Проаналізувати роль революційної преси у формуванні політичної журналістики та ідеологічного впливу, порівняти її політичну роль у порівнянні з сучасними медіа в контексті маніпулювання громадською думкою.

12) Дослідити вплив революційної преси на сучасні соціальні медіа та нові форми громадської комунікації, проаналізувати, як принципи революційної пропаганди і комунікації перекочували в сучасні платформи соціальних мереж

Об'єкт дослідження — політична преса періоду Великої французької революції, а також її вплив на формування сучасних ЗМІ.

Предмет дослідження — публіцистична діяльність революційних періодичних видань, зокрема газет, що висвітлювали події Великої французької революції, та її взаємозв'язок з розвитком журналістики і засобів масової інформації в сучасному світі.

Хронологічні межі дослідження Великої французької революції та її впливу на політичну пресу визначаються періодом з 1789 по 1799 рік. Цей часовий проміжок охоплює основні етапи революційних подій: від скликання Генеральних штатів, через падіння монархії, становлення Першої Французької республіки до остаточної стабілізації влади Наполеоном Бонапартом. Нижня межа — це 1789 рік, коли почалась революція, а верхня — 1799 рік, коли завершилася революція і Наполеон здійснив державний переворот, що поклав

кінець революційному періоду. Цей період є визначальним для розвитку політичної преси, оскільки саме під час революції формується новий тип медіа, що активно використовувався для пропаганди та політичної боротьби.

Географічні межі дослідження зосереджені на Франції, оскільки саме на її території відбувалися ключові події Великої французької революції, що справили значний вплив на розвиток політичної преси. Особливу увагу слід приділити містам, де публіцистика мала найбільший вплив на політичний процес, зокрема Парижу, як політичному та медійному центру революції. Париж був осередком політичної боротьби, а його пресові видання, такі як «L'Ami du peuple» Жан-Поля Марата, відігравали важливу роль у формуванні революційних настроїв і популяризації ідей.

Методологічна основа магістерської роботи базується на поєднанні загальнонаукових і спеціальних методів пізнання, що дозволяють здійснити глибокий аналіз політичної преси періоду Великої французької революції. Зокрема, для дослідження історії пресових явищ цієї епохи застосовуються наступні методи:

1. Історичний метод — цей метод дозволяє відстежити хронологічний розвиток політичної преси, зокрема аналізуючи її зміну в контексті революційних подій. Він відкриває можливість розкрити взаємозв'язки між розвитком політичних процесів та функціонуванням пресових органів того часу, а також визначити роль преси у формуванні суспільної думки під час революції.

2. Діалектичний метод — застосовується для глибокого осмислення процесу становлення революційної преси. Цей метод дозволяє врахувати суперечності та зміни в суспільстві під час революційних подій, що формували нові погляди та інтерпретації в медійному дискурсі, а також сприяли розмаїттю публіцистичних підходів.

3. Статистичний метод — дає можливість проаналізувати кількісні аспекти розвитку преси, зокрема такі показники, як накладі газет, кількість публікацій, що висвітлюють ключові політичні події. Це дозволяє оцінити

вплив преси на громадську думку та соціально-політичну ситуацію, а також на визначення тенденцій у розвитку медіа в цей період.

4. Порівняльно-історичний метод — цей метод дає змогу зіставити розвиток французької преси з іншими революційними періодами, такими як американська революція, чи порівняти її з сучасними медіа-практиками. Це дозволяє розширити контекст і зрозуміти унікальність французького досвіду в порівнянні з іншими історичними подіями та соціальними перетвореннями.

5. Системно-структурний метод — застосовується для вивчення структури політичної преси, організаційних форм газет, а також взаємозв'язків між пресою та політичними силами. Цей метод дозволяє визначити, як політичні та ідеологічні впливи визначали форму та зміст медійних матеріалів, а також аналізувати роль преси в політичному процесі того часу.

6. Метод критичного аналізу документальних матеріалів — передбачає ретельне вивчення архівних джерел, газет і публікацій того часу. Це дозволяє виявити особливості публіцистичної діяльності ключових фігур революції, таких як Жан-Поль Марат, та розкрити механізми, через які вони впливали на політичні настрої і публічну думку.

У процесі написання роботи також буде застосовано ряд принципів, які дозволяють глибше дослідити предмет:

- Принцип багатофакторності — передбачає всебічне вивчення комплексу факторів, які впливали на розвиток політичної преси і визначали її роль у суспільному житті того часу. Це дозволяє врахувати як внутрішні, так і зовнішні чинники, що впливали на редакційну політику і зміст публікацій.

- Принцип усебічності — полягає в аналізі явищ у всій складності їхніх взаємозв'язків. Цей принцип дозволяє досліджувати політичну пресу не лише як окремий елемент, а й як частину більш широкої соціокультурної та політичної системи, вивчаючи, як преса взаємодіяла з іншими інститутами і сферами життя.

- Принцип історизму — передбачає висвітлення минулого в його історичному контексті, з урахуванням змін, що відбувалися з предметом дослідження. Це дозволяє зрозуміти, як політична преса Великої французької революції еволюціонувала під впливом історичних подій і змінюваних соціальних та політичних умов.

- Системний підхід — є важливою складовою аналізу, оскільки цей підхід дозволяє дослідити політичну пресу як складну соціальну систему, де кожен елемент (видання, редактори, читачі) взаємодіє з іншими елементами, створюючи єдину функціональну структуру. Системне дослідження дає можливість виявити зв'язки і динаміку процесів, що відбувалися в медіапросторі революційної Франції.

Історіографічний огляд дослідження політичної преси Великої французької революції охоплює широкий спектр праць як класичних, так і сучасних дослідників, що зосереджуються на різноманітних аспектах цієї теми. Вивчення політичної преси цієї епохи є важливим для розуміння її ролі у формуванні політичної свідомості та втіленні революційних ідеалів. Серед основних напрямків досліджень можна виділити аналіз еволюції журналістики того часу, а також розгляд впливу публіцистичних творів і газет на формування політичних переконань і громадської думки.

Починаючи з класичних досліджень, значний внесок у розуміння функцій політичної преси Великої французької революції зробили праці таких істориків, як Жорж Лабіш, Жан-Луї Серджі та Мішель Вільйон. Вони зосереджувалися на аналізі того, як газетні публікації, зокрема памфлети і статті, допомогли зміцнити революційні рухи та сприяли поширенню ідеї громадянських прав і свобод. У своїх дослідженнях вони наголошують на ролі періодичних видань як інструментів політичної мобілізації, що активно формували політичну думку через критику монархії та старого порядку.

Особливу увагу у вивченні політичної преси займають праці, що зосереджуються на діяльності окремих публіцистів, таких як Жан-Поль Марат, автор революційної газети «Друг народу». Марат, завдяки своїй риториці та публіцистичним творам, став важливою фігурою в політичній боротьбі, адже

його статті не лише відображали, але й активно формували революційні настрої, закликаючи до рішучих дій проти ворогів Республіки. Це дозволяє зробити висновок про те, що його газета стала не лише джерелом інформації, а й одним із основних інструментів політичної пропаганди революціонерів.

Важливими джерелами для аналізу є й інші революційні журнали і брошури, що поширювалися серед різних верств населення і відображали політичні настрої того часу. Зокрема, праці, що досліджують видання, як-от «Журнал Республіки», «Патріот Франції» та інші, дозволяють оцінити, як різні фракції революціонерів використовували медіа для підтримки своїх ідеологічних поглядів і боротьби за владу.

Важливим етапом у розвитку дослідження політичної преси є аналіз сучасних наукових праць, які вивчають революційну пресу через призму медіа науки та політичної комунікації. Сучасні дослідники, такі як Клод Мішель Дебре, Жан-Люк Шарпантьє, розглядають медіа не лише як відображення революційних процесів, а й як активних учасників цих процесів, які могли змінювати хід історії. Вони зосереджують увагу на трансформаціях політичної журналістики в умовах революційного насильства, де преса не лише комунікувала ідеї, а й формувала політичні наративи, сприяючи радикалізації суспільства.

Огляд основних джерел дозволяє виявити, що політична преса того часу була значною мірою різноманітною за стилем і змістом, а також складною у політичних орієнтаціях. Вона втілювала різні аспекти революційного дискурсу, від поміркованих поглядів до радикальних закликів до насильницьких дій. Тому, вивчаючи ці джерела, важливо враховувати як їхній політичний контекст, так і можливі впливи на розвиток подій того часу, зокрема на політичну боротьбу між різними фракціями революціонерів.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (100 найменувань), додатків на 9 сторінках. Текст магістерської роботи проілюстровано таблицями, зображеннями. Загальний об'єм роботи 82 сторінки.

РОЗДІЛ 1

СТАНОВЛЕННЯ ФРАНЦУЗЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ПРЕСИ ТА ЇЇ РОЛЬ В ПОЛІТИЧНІЙ БОРОТЬБІ В ЧАСИ ВЕЛИКОЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1789-1799 рр.

1.1 Передумови та контекст становлення політичної преси у Франції до революції

Упродовж XVIII ст. зростання періодичної преси відбувалося вкрай повільно через сувору попередню цензуру та жорсткий контроль з боку держави. Напередодні революції у всьому королівстві видавалося лише 60 газет. Усі вони перебували під наглядом королівської цензури, кожна могла бути забороненою, а їхні редактори – звільненими. Ціна на видання висока. Одна газета на 4 сторінки коштувала 30 ліврів річної передплати в Парижі і 33 - у провінції. На першій сторінці, як правило, подавалася астрономічна чи метеорологічна інформація та одна наукова чи літературна стаття, а на інших – новини міста: оголошення про роботу, зміни в адміністративному апараті, видовища, обміни тощо. Найбільші наклади мали дві королівські газети *«Газета Франції»* і *«Меркурій Франції»* та щоденна газета – *«Загальний журнал Франції»*.

З Великої французької революції розпочався новий етап в історії Франції та її друку. Революція докорінно змінила структуру французького друку. Проголошення свободи друку у серпні 1789 р. дало поштовх розвитку журналістики[33, с.16]. Велику роль в ідейному формуванні революційних настроїв у широких масах зіграли французькі просвітителі XVIII в. - Вольтер, А. Дідро, Ш. Л. Монтеск'є, Ж. Ж. Руссо. У своїх творах вони порушували важливі соціально-політичні питання, які хвилювали французьке суспільство, піддавали нещадній критиці феодальну державу, її звичаї та традиції. Тяжке фінансово-економічне становище Франції, феодальна власність і феодальна організація землеробства перестали відповідати потребам суспільства. Економічна криза в

країні була обтяжена протиріччями глибокого соціального конфлікту: все населення країни ділилося на три стани. Перше стан входило католицьке духовенство, друге стан – дворянство. Найчисленнішою групою (дев'ять десятих населення) був третій стан – буржуазія, селянство, робітники мануфактур, жителі міст. З другої половини 1788 р. розпочинається лавина критики недоліків феодального устрою. Найвідомішою брошурою була «Що таке третій стан?», написана абатом Сієєсом, в якій автор вимагав представництва народу в уряді. Також він дав одне з багатьох тлумачень свободи під час революції. «То що ж таке третій стан: ціла нація, але переважно в ланцюгах і під гнітом. Якою б вона була без привілейованих: ціла нація, але нація вільна і квітуча»[1, с 224].

5 травня 1789 року Людовік XVI у Версалі скликає Генеральні штати— старий станово-представницький орган Франції, якого королівська влада не збирала вже 175 років. До скликання Штатів спонукала короля фінансова катастрофа. Державний бюджет вже давно зводився із значним дефіцитом, і всі джерела державних доходів було вичерпано. Король Людовік XVI сподівався, що присутні представники трьох станів: духовенства, дворянства і третього стану—допоможуть йому розв'язати фінансову кризу, і розраховував обмежити їхню роботу цим завданням.

Але представники третього стану інакше уявляли собі своє призначення. Їхні виборці вимагали докорінних перетворень у державному та суспільному устрої Франції. До третього стану входили буржуазія, селянство і робітники, тобто майже все двадцятип'ятимільйонне населення тодішньої Франції. Дворяни та духовенство разом становили лише 270 тисяч осіб. Проте ця, порівняно невелика кількість людей володіла більшою частиною земель Франції. З 23 мільйонів селян переважна більшість не мала своєї землі, тримала її від сеньєрів (власників землі), сплачуючи іноді грошову оренду. Крім плати за користування землею, селянство вносило різні види оброків, сплачувало церкви «десятину», тобто десяту частину врожаю, платило державі податки та відбувало інші повинності. Загалом до 2/3, а у деяких місцях до 5/6 чистого доходу, який орендар натягував із землі, йшло на покриття всіх цих платежів на користь

держави, сеньйора та церкви. Землеробство – головне джерело народного багатства передреволюційної Франції - було в стані повного занепаду. Представники буржуазії, які володіли вільними капіталами, не вважали вигідним вкладати їх у землеробство, тому що їм як орендарям, довелося б нести ті ж величезні податкові та інші тяготи, пов'язані з триманням землі. До цього треба додати, що торгівля і промисловість були обмежені дріб'язковою урядовою регламентацією, яка не відповідала розвитку продуктивних сил. Абсолютний монарх безконтрольно розпоряджався фінансами країни, витрачаючи значну частину бюджету на утримання двору та подачки привілейованим станам, які, до того ж, були вільні від податків. Дворянство заміщало вищі посади в адміністрації та суді; в армії офіцерський склад був майже з дворян. Фанатичне духовенство придушувало вільну думку і жорстоко - аж до катувань і страт - переслідувало за релігійні вірування незгодних з вченням католицької церкви.

Освічена буржуазія в особі своїх ідеологів - філософів і політичних мислителів - піддавала в XVIII столітті весь цей феодально-абсолютистський лад нищівній критиці і виробила свій ідеал державного і суспільного устрою, який перш за все відповідав інтересам капіталістичного розвитку країни. Представники буржуазії, що з'явилися в Генеральних штатах, оголосили себе Національними зборами і готувалися здійснити такі перетворення, які мали полегшити надходження капіталів у промисловості та сільському господарстві, ліквідувати феодальні повинності, знищити привілеї двох перших станів і поставити уряд під контроль буржуазії.

Буржуазія вела рішучу і важку боротьбу з абсолютизмом і привілейованими станами. Щоб перемогти в цій боротьбі, буржуазії треба було спертися на весь третій стан в цілому, тримати маси в курсі подій. Час камерного обговорення політичних питань минув. Письменники та публіцисти прагнули тепер якнайширше пропагувати свої ідеї.

1.2 Зародження та розвиток перших політичних газет

1789 рік відкрив нову добу не тільки в історії Франції, але й у французькій журналістиці. Період Французької революції ознаменував розквіт політичної журналістики. Засідання Генеральних штатів привертало чималу увагу громадськості. Населення бажало знати все, що відбувається в політичному житті країни. Під впливом революції газети, які колись були справою еліти, раптом перетворилися на засоби масової інформації – те, що сьогодні сприймається як належне. Починаючи з Парижу, таке явище, як політична газета, поширилося по території всієї Франції, навіть до найвіддаленіших провінцій. Читали всі - від заможних дворянів і до бідняків. У практику увійшло колективне читання газет на вулицях, у клубах, на зборах. Автор і журналіст Л.- С. Мерсьє наголошував: «Не існувало вулиці без газетного друкованого преса і журналістів, які пишуть відразу або працюють ножицями для верстки газетних колонок»[88]. Дерев'яний ручний прес дозволяв швидко створювати друкарні, на ньому друкували до 300 сторінок за годину. Багато редакторів купували прес та друкували газети самі. Саме так Марат створив свого *«Друга народу»* восени 1789 р. Вже пізніше він передав цю роботу друкарям, які платили йому за кожен текст.

При виданні газет зазвичай застосовувалися дві моделі. У першому випадку редактор газети був автором більшості текстів, сам знаходив друкаря, сам розповсюджував газету та платив друкарю з надходжень за передплату, залишаючи прибуток собі. Іноді автор вступав у складні відносини з іншими персонами щодо вартості та прибутків від розповсюдження видання. Інша схема вибудовувалася, коли друкарі наймали автора чи політичного діяча для написання текстів та платили йому платню. Охочих писати було безліч. Серед журналістів опинилися представники знаті, духовенства, а також юристи, філософи, артисти, друкарі, ремісники та особливо – сини ремісників. Революція змінила журналістику у Франції, пов'язавши її з політичними свободами та конституційною політикою. Газети стали не лише найважливішим каналом

поширення інформації, але й ареною дискусій та дебатів між групами, що протистояли.

З 1789 по 1799 р. було випущено у світ більше 2000 назв газет і журналів, опубліковано близько 13 000 політичних памфлетів і плакатів. Багато газет зникали після випуску пари-трійки номерів, інші ж виходили роками. Найбільші наклади за кілька років досягли радикально-революційні газети, як-от «*Французька революція*» під керівництвом Луї-Марі Прюдома та патріотичні «*Аннали*» (10 000–12 000 примірників) під керівництвом Жана-Луї Карра і Луї Себастьяна Мерсьє. Ультра-роялістський «*Друг короля*», заснований абатом Томасом-Марі Проте Ройо також мав 5700 передплатників, що все одно вдвічі більше, ніж будь-який журнал у дореволюційній Франції. Загальний щоденний наклад лише паризьких газет становив у 1791 р. 130 тис. примірників, досягнувши 150 000 у 1797 році[33, с. 22]. Близько половини цієї продукції регулярно відправлялося в провінції, що змушувало поштову службу значно розширити свою потужність. Соціальне охоплення нової преси було значним, особливо тому, що кожному окрему газету того часу зазвичай читали в середньому близько десяти дорослих читачів, завдяки поширенню колективного читання. Це означало три мільйони читачів або понад десять відсотків населення, що, у свою чергу, було потужним поштовхом до демократизації політичної інформації та думки.

Перші політичні видання з'явилися ще до початку революції – у квітні 1789 р., коли відомий політик Жак П'єр Бріссо почав видавати «*Патріота Франції*». Одним із завдань газети, на думку видавця, була боротьба за свободу друку: «Вільна газета – сторожовий пост, що невтомно оберігає народ»[<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/cb32834106z/date> дата звернення: 13.10.2024]. Проте королівська влада заборонила публікацію цієї газети, в результаті чого Бріссо призупинив її видання. На початку травня з'явилася ще одна політична газета «*Генеральні штати*». Її видавцем був Оноре Габріель Мірабо. У першому номері він писав: «Конституція, Батьківщина, Свобода, Правда - ось наші боги»[97, с 367]. В цій газеті автор проінформовував населення

про перебіг засідань генеральних штатів та проводить щодо них власний критичний аналіз. Незважаючи на те, що Мірабо не вдавався до різких висловлювань та аналізував засідання якнайбільш конструктивно, в результаті випуск газети викликав серед панівних чинів хвилю обурення. Жак Неккер, генеральний контролер фінансів Франції, по якому Мірабо «пройшовся» в останньому номері «Генеральних штатів», був незадоволеним, побачивши в свій бік критику. Він намагався за допомогою цензури заборонити подальший випуск газети, проте Мірабо, на відміну від свого попередника Жака Бріссо, був більш стійким. Мірабо був відомий своїм палким темпераментом і, у відповідь, він змінює її назву на *«Листи графа Мірабо до своїх виборців»*. В першому номері цієї газети він жорстко критикує спробу заборони газети: «... Міністерство, яке чваниться своєю популярністю, безсоромно намагається тримати думку під замком... а з розповсюдженням правди поступає, як з контрабандою» [33, с.23]. Після цих слів уряд не наважився вводити заборону.

Перший випуск *«Листів...»* серед народних мас викликав справжній фурор. Газети Мірабо розкуповувалися величезними накладками. Регулярний наклад *«Листів»* досяг 20 000 екземплярів, і він тільки продовжував рости. Публіцистична діяльність Мірабо ознаменовує початок демократичного етапу розвитку французької преси.

14 липня було взято Бастилію – символ абсолютизму, а невдовзі, 26 серпня 1789 р. була прийнята «Декларація прав людини та громадянина» за змістом якої проголошувалася свобода друку.

Падіння Бастилії стало найважливішою подією для подальшого розвитку політичної преси. Наступні місяці характеризуються появою все нових і нових газет. Деякі з них закріпились в накладах, а деякі перестали існувати вже після кількох випусків. Штурму Бастилії Мірабо присвятив останній випуск своєї *«Листів»*, розглядаючи 14 липня як дату остаточного повалення деспотизму. Після падіння Бастилії Мірабо почав видавати нову газету *«Кур'єр Провансу»*, яка налічувала сумарно 350 номерів. Випускати газету йому допомагало кілька

людей. Вони були присутні на засіданнях Національних зборів, фіксуючи всі цікаві моменти, звіти про які згодом поміщала газета.

Події 14 липня 1789 р. дали зрозуміти французькій аристократії, що революція набула величезних масштабів. До того ж, роялістської газети на той момент ще не існувало, в той же час, як демократичні газети, що видавалися вихідцями з «третього стану», мали величезні наклади та були ефективним інструментом мобілізації народних мас. Деякі аристократи почали протиставляти революційним виданням газети реакційного спрямування. Серед роялістських публіцистів насамперед треба відзначити графа Антуана де Рівароль. Ще до революції займався публікацією невеликих статей, альманахів та сатиричних видань. До прикладу, в *«Маленькому альманасі наших великих людей»* 1788 р. Рівароль в карикатурному вигляді висміював літературних знаменитостей. З розгортанням революції граф Рівароль одразу зайняв контр-революційну позицію. Він спільно з абатом Сабатьє започатковував в липні 1789 р. *«Національний політичний журнал»*, в якому карикатурно зображає заходи Народних Зборів та заявляє, що скликання генеральних штатів було помилкою[92]. Серед інших роялістських газет найбільше відзначились *«Діяння апостолів»* під видавництвом того ж графа Рівароля, що виходили в 1789 році (назва метила в лівих членів Установчих зборів) та *«Друг короля»*, що випускалася Томасом Марі Ройю и Галартом де Монжуа. Співробітники *«Діянь апостолів»* виступали з лютими нападками на опозиційно налаштованих до королівського двору членів Зборів, наклепували на них, закликали до розправи з ними. Зі сторінок *«Діянь апостолів»* та *«Друга короля»* вперше прозвучали погрози «оновити Францію в кривавій купелі», відправити на ешафот «бунтівників»[93]. Заколотниками в очах роялістських публіцистів були всі противники феодально-абсолютистського ладу. Один із керівних співробітників *«Діянь апостолів»*, Сюлло, відкрито хвалився своїми зв'язками з Кобленцем (місто в західній Німеччині, де збиралися та організовувалися емігрантські сили та формувалася контрреволюційна армія принца Конде). Газети мали великий успіх в аристократичних колах і при дворі. Людовік XVI та Марія-Антуанетта

були постійними їх читачами. Загалом, зростання числа промонархічних видань тривало аж до проголошення республіки в 1792 р.

12 вересня 1789 року дебютує, напевне, найвидатніший журналіст епохи, Жан Поль Марат випустивши *«Паризького публіциста»*, продовженням якого стає *«Друг народу»* - одна з найзнаменитіших газет Великої буржуазної революції. З перших номерів газета не мала собі рівних у запеклих закликах до найжорсткіших заходів проти «ворогів свободи». До цих ворогів Марат включав як короля та його оточення, так і більшість найвпливовіших діячів революції. Лейтмотив брошур, статей та памфлетів Марата, написаних після початку революції, — заклик до насильства та терору. «Так, я говорю цілком щиро; оскільки наша єдина надія полягає у громадянській війні, то я творю молитви, щоб вона спалахнула якнайшвидше»[94]. За свої радикальні заяви Марат неодноразово зазнавав переслідувань. Кілька разів він переходив на нелегальне становище, навіть тікав до Англії, і видання *«Друга народу»* переривалося. Але Марат повертався і відроджував газету, посилюючи викривальний пафос публікацій. *«Друг народу»* сприяв поширенню серед французів крайнього революційного фанатизму. Діяльність публіциста привела Марата до Конвенту, де він нажив собі ще більше ворогів. Один депутат запропонував мити трибуну після того, як з неї Марат поливав брудом своїх політичних супротивників.

Тоді ж, восени 1789 року, один з ініціаторів штурму Бастилії та лідерів кордильєрів Каміль Демулен став випускати газету під претензійною і громіздкою назвою: *«Революції Франції та Брабанту, а також королівств, які, вимагаючи національних зборів і демонструючи кокарду, заслуговуватимуть на місце в цій красі свободи»*. Сторінки цього видання були заповнені переважно задерикуватими, уїдливими нападками на правих членів Національних зборів. Отруйний, а часом і грубий у своїх глузуваннях, Демулен витрачав свій запал полеміста в уїдливих витівках проти окремих осіб. Марату не дуже подобалась така діяльність Демулена. Він лаяв його за легковажність та невміння ставити конструктивні запитання.

З газет, які почали виходити 1790 року, *«Тато Дюшен»* Жака-Рене Ебера конкурувала з Маратом щодо впливу на широкі маси. Газета отримала назву на честь персонажа балаганних оповідань, звичайного мужика-пічника. Нотатки у листках були написані від імені пролетарія Дюшена, який дивився на революційні події з пролетарської точки зору. Цей персонаж з'явився ще в памфлетах, що заповнили Францію в 1789 році. Пічник був такий популярний, що у 1790–1791 роки у Парижі виходило щонайменше п'ять газет під назвою *«Тато Дюшен»*.

У кожному номері можна було прочитати кілька сценок на злобу дня. Тато Дюшен наносив візит королю, сповідував абата Морі, розмовляв у раю з Богом Батьком та Богом Сином. На чолі санкюлотів (революційно налаштованих працівників мануфактур та майстерень) Дюшен захищав Париж від австро-пруської коаліції, з якою Франція воювала з 1792 року. У ві сні Татко вислуховував повчання убитого Марата. Разом з діячами революції на сторінках газети з'являлися герої міфів та святі, філософи Просвітництва та персонажі казок. Сама газета була досить дешевою, тому її покупку могли дозволити фактично всі верстви населення. У своїх коментарях Дюшен не соромився лайки і вживав навмисно неправильні граматичні форми. Різкі міркування Татка зробили Ебера героєм паризької бідноти, з якою він говорив однією мовою.

Ебер захищав інтереси міських низів та дрібної буржуазії, ставши одним із керівників Паризької комуни. Пік його популярності припав на яacobінський терор. Країна боролася з внутрішніми та зовнішніми змовами «цілющою гільйотиною». Простий народ залишився без захисту. Однією з втіх була галерея народних героїв *«Тата Дюшена»*. Матеріали газети представляли, по суті, текстове скетч-шоу за участю постійних персонажів, за допомогою яких Ебер громив владу: кум Матьє, шевці Крепен і Лемпен, абат Куражо (Сміливець). У Папаші була дружина Жаклін — патріотка та чудова господиня. Вона була хороброю до божевілья, як і треба санкюлоту.

Образ самого Дюшена було прописано дуже докладно. Татко — мораліст, непримиренний до більшості пророків. Але, як і всякий простолюдин, не проти пропустити кілька склянок вина. На обкладинці він з'являвся з трубкою в зубах і сокирою в руках. За поясом пістолети, поряд на столі горілчаний графин та чарки. Надовго запам'ятовувалась зовнішність, яку Ебер описував наступним чином: «Уяви собі, насамперед, молодця, квадратного, кремезного, представницького; уяви пухнасті вуса, трубку на кшталт пічної труби і широку горлянку, звідки безперестанку валять клуби диму, поглянь на густі очі й блискучі від гніву брови, коли він розмірковує про всі біди, які ви, людожери (тобто аристократи), заподіяли людському роду; так, чорт забирай, цей жахливий вигляд дасть тобі лише слабке уявлення про тата Дюшена»[98].

Прототипів для персонажів Ебер шукав на ринках і набережних, і в результаті простий люд вже сам намагався бути схожим на Дюшена. Солдати революційної армії відрощували собі такі ж вуса і копіювали лексику.

Цікаво, що Ебер був далекий від створеного ним персонажа. Він добре знав історію, міфологію та латину, про що свідчать численні цитати та стилістична досконалість деяких уривків. Проте вплетіння до статей міфологічних сюжетів не відволікало читачів від подій революції. Навпаки, вони мали пояснити простолюдинам, що треба робити і кого боятися. Смерть Сократа трактувалася як історія про вбивство захисника санкюлотів бандою тиранів (натяк на жирондистів — одну з політичних партій періоду революції). Ісус Христос став засновником народних спільнот. Розповідь про завоювання галів Цезарем допомагала зрозуміти всю ницість і небезпеку зради генерала Дюмур'є, який повів армію на Париж, а потім втік до ворога.

Стиль «Тата Дюшена» став проривом у французькій словесності. Ебер був глашатаєм простих людей, який втілював народні традиції у літературних формах. Мова газети переступила рамки літературної умовності: нею говорили під час революції.

В тому ж, 1790 став виходити *«Національний Меркурій»*, що видавався подружжям Робер. Ця газета була органом тих кіл буржуазної інтелігенції, які вважали за неможливе примирити королівську владу із завоюваннями революції. *«Національний Меркурій»* виступив із пропагандою республіки. Восени 1790 року він вимагав, щоб саме слово «король було вигнано з нашої пам'яті та з конституції».

Гостра боротьба з питання про форму державного устрою розгорілася у пресі з літа 1791 року, після невдалої втечі короля та його примусового повернення.

Демократична преса вимагала скидання короля, який провадив таємні переговори з іноземними державами про інтервенцію проти революційної фракції. Газети, що відображали інтереси конституційних монархістів, відстоювали недоторканність королівської влади, з якою ця партія вже готувалася вступити до союзу, спрямованого проти вимог демократії. Ось що, наприклад, Марат писав про втечу короля Людовіка XVI з Парижа в червні 1791: «Стільки актів обдуманого лицемірства, обману, жорстокості, віроломства, злочину, стільки підробок, зради та жорстоких змов возвели Людовіка XVI до лав найогидніших тиранів. Яку довіру може мати нація до йолопа, який завжди готовий стати мерзенним знаряддям злочинів чудовиськ, що оточували його Людовік XVI недостойний знову зійти на трон. Це або небезпечний ідіот, якого треба скинути, або ж небезпечне чудовисько, яке треба задавити, якщо необхідно забезпечити суспільну свободу та народне благо. Обурена нація позбавляє Людовіка XVI своєї довіри і оголошує негідним королівської влади»[3]. Далі Марат вимагає призначення регента, ув'язнення Марії-Антуанетти та позбавлення прав на престол брата короля. Передбачивши, що Установчі збори намагатимуться зам'яти цю справу, Марат звертається до народу: «Парижани, як не бути вам за вашого характеру завжди іграшкою та жертвою негідників, яких ви посадили над собою і яким ви сліпо вручили управління державою? Невже ви чекатимете, що вас завжди буде роздирати жахлива анархія, поки якийсь зухвалий негідник не приборкає вас і не вдягне на вас ярмо?»[3].

У 1792 році, коли реакційні государі Австрії та Пруссії рушили свої війська проти Франції, газети були сповнені статтями про можливість контрреволюційного перевороту, який міг статися за підтримки іноземних багнетів, про зраду двору та генералів. Газета *«Паризькі революції»* вимагала встановлення інституту комісарів при арміях контролю за генералами.

У травні 1792 року Максиміліан Робесп'єр заснував газету *«Захисник Конституції»*. У першому ж номері він писав, що захищатиме принципи рівності та священні права, надані народу конституцією. Робесп'єр підкреслював, що на даному етапі соціальної боротьби важливим є насамперед питання про те, чиї інтереси представляє влада. Робесп'єр, що вже користувався в цей період величезним впливом на Якобінський клуб, де збиралися представники найбільш революційного крила буржуазії, вів на сторінках своєї газети агітацію за загальне виборче право, за долучення народних мас до влади.

1792-й рік приніс поглиблення революції. 10 серпня впала монархія. Національний конвент, що зібрався у вересні, оголосив Францію республікою. Услід за тим у Конвенті та за його межами почалася боротьба між партією жирондистів, що представляла інтереси торгово-промислової буржуазії, та партією якобінців, що спиралася на народні маси та була більш схильною дослухатися до їхніх вимог.

Ця боротьба особливо загострилася навесні 1793 року. За енергійної підтримки народних низів вона закінчилася вигнанням жирондистів з Конвенту (2 червня 1793 року) та встановленням диктатури якобінців.

Боротьба жирондистів та якобінців знайшла своє відображення й на шпальтах газет. Весною 1793 року в періодичній пресі обговорювалися питання про оподаткування багатих і про розподіл отриманих шляхом примусової позики сум між сім'ями незаможних громадян, що йдуть на фронт, про введення в інтересах бідноти такси на хліб. Ішла агітація за створення сильного революційного уряду. Марат (його газета в цей час називалася *«Публіцист республіки»*), Ебер і редакція газети *«Паризькі революції»* вели боротьбу проти

контрреволюційної політики жирондистів, які чинили опір таксі і збуджували департаменти проти Парижа.

Диктатура якобінців, яка спиралася на широкі народні маси, принесла селянам повну відміну феодальних повинностей. Конституція, прийнята якобінським Конвентом влітку 1793, встановлювала загальне виборче право. Восени того ж року було запроваджено граничні ціни майже на всі види товарів. Посилена була діяльність революційного трибуналу боротьби зі спекуляцією та контрреволюцією. Військові дії та постачання армії стали вестися більш енергійними методами. Командний склад армії був очищений від ворожих революційних елементів. Але разом з тим якобінці - і в цьому позначився буржуазний характер їхньої партії - ввели і граничну заробітну плату для робітників, а також зберегли в силі закон, виданий Національними зборами проти страйків.

У цей час особливо широкої популярності в масах користувалася газета Ебера. «*Тато Дюшен*» вів нещадну боротьбу проти спекулянтів, викривав зрадників та інших ворогів народу; приділяв він увагу і антирелігійній пропаганді. Іноді на його сторінках з'являлися мрії про прекрасне майбутнє: «Мені представляється республіка, якою вона стане згодом. Санкюлоти становлять єдину сім'ю. Свята рівність панує серед них. Більше не видно зухвалих багатіїв, і злидні зникли ...» [https://archive.org/details/bub_gb_7qYPAAAAQAAJ/page/n1/mode/2up (дата звернення - 06.10.2024)]. Треба, втім, обмовитися, що рівність Ебер уявляв собі як рівність дрібних власників. Рішуча революційна позиція, зайнята газетою у її період, принесла їй велику популярність, далеко пережила хронологічні рамки епохи.

За відсутності оформлених партій із встановленою, розробленою програмою, за наявності великої кількості політичних угруповань навіть усередині того, що ми умовно називаємо роялістською партією, партією жирондистською, партією

якобінців, неминучою була не лише величезна кількість друкованих органів, а й строкатість їх програм та різноманітність підходу до політичних питань.

Політичне життя було ключем і викидало на поверхню то одне видання, то інше. Чимало їх були недовговічними; багато хто, припинивши своє існування без тиску ззовні, відроджувалися знову. Так, Камілл Демулен, призупинивши в 1790 видання «*Révolutions de France et de Brabant, et des royaumes qui, demandant une assemblée nationale et arborant la cocarde, mériteront une place dans ces fastes de la liberté*», став їх випускати знову восени 1792; але, випустивши кілька номерів, знову закинув їх, щоб узимку 1793-1794 виступити зі «*Vieux Cordelier*» (Старим Кордельєром).

Низка газет почала існувати в часи того чи іншого етапу політичної боротьби; на це вказують назви таких органів, як «Антибрисотинець» (брисотинцями називали жирондистів), «Антифедераліст» (федералістським називався контрреволюційний рух, піднятий після 2 червня 1793 жирондистами в департаментах, що загрожував єдності республіки).

Багато газет Французької революції були дуже невеликі за своїм обсягом, і їхній текст легко вмістився б в одному стовпці великої газети нашого часу. Лише найбільші газети мали кілька співробітників; у Марата та Ебера їх не було зовсім.

Витрати, пов'язані з поширенням, зводилися до мінімуму. Жирондистський публіцист Луве розклеював свого «Годинника» на стінах будівель. Пізніше Бабьоф сам, за допомогою дружини та сина, пакував і розсилав номери «*Tribune du peuple*».

За типом, за своїм форматом, за оформленням газети Французької революції XVIII століття в більшості випадків були дуже далекими від видань наших днів. Тільки «Монітер», і то лише певною мірою, наближався до них. Він виходив щодня. У розділі «Політика», з якого зазвичай починалася перша сторінка, наводилася іноземна інформація, потім йшли повідомлення - правда, досить скупі - про внутрішньополітичне життя Франції, далі наводилися звіти про

дебати у Зборах. Досить докладні звіти друкувалися також у газетах «Журналь де деба», «Французький республіканець», «Французький патріот».

Марат, який провадив невинну боротьбу з Національними та Законодавчими зборами та з Конвентом, поки в ньому тон задавали жирондисти, обмежувався лише згадкою про прийняття того чи іншого декрету, щоб піддати його аналізу та критиці, «Докладемо наші принципи до справ сьогоднішнього дня», - так починалася стаття[95]. Зусилля автора були спрямовані на те, щоб за юридичною оболонкою закону не залишилася прихованою від мас його політична сторона. «Зауваження автора про декрети», «Ради друга народу» заповнювали невеликі сторінки кожного номера.

Майже всі газети друкувалися в один стовпець, не завжди номери були датовані: більшість із них не містила ні систематичної закордонної та внутрішньополітичної інформації, ні хроніки, навіть у таких великих виданнях, як «Паризькі революції», хоча у кожному номері бувало від 40 до 50 сторінок і містилися короткі звіти про засідання Зборів і Комуни Парижа. Зазвичай номер «Паризьких революцій» починався з огляду на політичне становище, потім йшло кілька статей, присвячених окремим злободенним питанням. Іноді друкувалися листи із місць «від громадянина (ім'я річок) до громадянина Прюдома». Газета виходила раз на тиждень; статті іноді друкувалися із продовженням. Тільки з великою натяжкою можна застосувати до видань Камілла Демулена назви газет, що утвердилися за ними. «*Старий Кордельєр*» був по суті серією політичних памфлетів.

Класична освіта, здобута журналістами Французької революції, давалася взнаки в їх стилістичних прийомах. Листок «Національний батіг», який у жовтні 1789 року агітував серед жінок передмість і торгівок «Великого ринку» за похід на Версаль (резиденція короля), надихав своїх читачок прикладами патріотичних подвигів давньоримських матрон. Прах Тацита безперестанку турбували на своїх сторінках не тільки Камілл Демулен, а й журналісти з «Дій апостолів», які брали

в якості епіграфів до своїх наклепницьких статей цитати із творів цього суворого античного історика-мораліста.

Висновки до першого розділу

Отже, в перші роки Великої французької революції преса перетворюється зі зручного засобу отримання інформації на потужний інструмент політичної міжпартійної боротьби. Преса цього періоду, визначала не лише політичний порядок денний, але й ставала активним учасником політичних баталій.

Зміни, що відбулися у сфері масових комунікацій, зокрема в контексті функціонування політичної преси, стали підґрунтям для подальших перетворень у політичному житті Франції та Європи загалом. Преса, мабуть, як ніколи раніше, стала засобом мобілізації, пропаганди, а також доволі ефективним способом боротьби за владу, що, в свою чергу, впливало на масову свідомість населення та формування громадської думки.

Майже кожен з лідерів революції мав стійке підґрунтя у вигляді політичної газети, за допомогою якої можна було швидко та ефективно поширювати свої ідеї серед широких народних мас Персоналії, такі як Марат, Ебер, Демулен, Робесп'єр та інші революційні лідери, використали пресу для формування політичних наративів, що не тільки мобілізували народ, але й змінили характер політичної боротьби, включаючи застосування терору як інструмента політичної стабілізації.

В умовах політичної боротьби між різними фракціями революції преса стала не лише платформою для політичної реклами та пропаганди, але й важливим інструментом для забезпечення легітимності нових революційних

владарюючих структур. Роль преси в період терору та подальших політичних змін була визначальною для підтримки революційного процесу, проте також сприяла посиленню фракційних суперечок і конфліктів.

Політична преса Великої французької революції залишила значний слід у розвитку медіа та публіцистики, продовживши вплив на еволюцію політичних медіа у Франції та за її межами. Вона стала основою для формування нової політичної культури, де медіа виступають не тільки як інструмент інформування, але й як потужний механізм впливу на громадську думку та політичні процеси. Сучасний розвиток політичної журналістики неможливо уявити без урахування того спадку, який залишила революційна преса, її здатність формувати нові політичні наративи, мобілізувати населення та виступати головним органом політичної боротьби.

РОЗДІЛ 2

ПУБЛІЦИСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЖАН-ПОЛЯ МАРАТА

2.1 Життєвий шлях і становлення публіциста

Жан-Поль Марат (1743–1793) є однією з найбільш суперечливих і впливових постатей Великої французької революції. Його діяльність, зокрема публіцистична, залишила помітний слід у політичній та соціальній історії Франції, а також у розвитку революційної журналістики. Марат, який був лікарем за освітою, активно займався науковою діяльністю, проте його найбільшу популярність здобула його робота як публіциста, який пропагував ідеї революційного терору та радикальних змін у політичному устрої країни (додаток А).

Жан-Поль Марат, який зазнав глибоких особистих втрат, втративши батьків у молодому віці, був змушений заробляти на життя шляхом викладання та медичної практики. Протягом більш ніж десяти років він перебував у Англії та Голландії, де став автором низки книг і брошур, які одразу принесли йому безліч ворогів через гостроту його тону і різкі нападки на авторитети. Марат також планував прийняти британське підданство, щоб одружитися на Анні-Летиції Ейкін, що є підтвердженням його бажання стабільності та інтеграції в англійське суспільство[28, с. 213].

У 1773 році Марат опублікував свою першу значущу наукову роботу *«Про людину, або Принципи та закони впливу душі на тіло і тіла на душу»*. Це видання викликало полеміку з Вольтером і стало основою для його подальших публікацій. У 1775 році він також видав революційну брошуру *«Ланцюги рабства»* («Les chaînes de l'esclavage»), що відображала його радикальні погляди на боротьбу з деспотизмом та неволею, пропагуючи ідеї егалітаризму, які пізніше лягли в основу Французької революції[89].

Наукова діяльність Марата була не менш інтенсивною, хоча її часто критикували за його надмірну самовпевненість та пихатість, особливо в контексті відгуків про таких великих учених, як Ньютон, Лавуазьє, д'Аламбер. Марат не соромився нападати на тих, хто висловлював хоч трохи підтримки його

науковим поглядам, таких як, наприклад, Алессандро Вольта. Проте, його праці в галузі медицини й електрики були інноваційними, що зрештою отримало визнання.

У 1775 році Марат був нагороджений ступенем доктора медицини Едінбурзьким університетом, а з 1779 по 1787 роки працював лікарем при дворі графа д'Артуа. Однак його просвітницька діяльність продовжувалася не лише у межах науки, а й у сфері політики. У 1779 році Французька академія наук визнала його експерименти з вогнем і електрикою новаторськими, а в 1784 році Марат опублікував важливу роботу «Пам'ятка про електрику в медицині», що також вплинула на розвиток медичної науки.

Основною темою ранніх політичних творів Марата був захист прав людини та боротьба з нерівністю і деспотизмом. У 1780 році він представив свій «План кримінального законодавства», в якому закликав до гуманізації покарань, підтримуючи ідеї філантропічного криміналізму. У своїй роботі Марат виступав за обмеження смертної кари та за реформу кримінальної системи, щоб зробити її більш справедливою для соціально незахищених верств населення[90].

У 1791 році Марат створив власний проект Конституції та Декларації прав людини, який значно вплинув на формування французької Конституції 1793 року. Його Конституція передбачала пріоритет права на життя над правом на власність, акцентуючи увагу на необхідності забезпечити всім громадянам рівний доступ до життєвих ресурсів і захист від злиднів.

Загалом, діяльність Жан-Поля Марата в обох сферах — як науковця, так і публіциста — була глибоко пов'язана з його соціальними та політичними переконаннями. Його боротьба за права бідних та проти деспотизму залишається важливим етапом у розвитку ідей Французької революції.

2.2 Роль та значення газети «Друг народу»

Марат став відомим завдяки своїй діяльності у якості журналіста, зокрема через газету *L'Ami du peuple* («Друг народу»), яку він заснував у 1790 році (додаток Б). Газета, що стала потужним інструментом революційної пропаганди,

надавала голос робітничим і бідним верствам населення, активно критикувала існуючу владу, включаючи монархію, аристократію, а також радикальних революціонерів, яких він вважав недостатньо рішучими у боротьбі за інтереси народу. Відзначаючи великі соціальні нерівності та несправедливості, Марат закликав до насильства як необхідного засобу для досягнення змін, що робило його ідеї надзвичайно радикальними й часто суперечливими.

Газета *«Друг народу»* відіграла важливу роль у політичному житті Франції в період Великої французької революції. Створена Жан-Полем Маратом у 1790 році, вона стала одним із головних інструментів революційної пропаганди, мобілізації населення та висвітлення соціальних і політичних проблем того часу [2, с. 280].

Газета була заснована в контексті політичних подій, які переживала Франція наприкінці XVIII століття. Важливими чинниками, що сприяли її появі, були різке загострення соціальних і політичних суперечностей між різними класами та зростання невдоволення серед населення через економічні труднощі, беззаконня та корупцію. Марат, котрий вже був відомий своїми поглядами на природу державної влади та нерівність, розпочав публікувати свої статті в газеті з метою мобілізації широких мас для боротьби проти корупції, деспотизму та привілеїв аристократії.

12 вересня 1789 р. Марату вдалося нарешті випустити перший номер своєї газети *«Друг народу»*, і з того часу газета стала важливим каналом комунікації між революціонерами та широкими народними масами. Марат розглядав її не лише як інформаційний ресурс, але й як знаряддя для боротьби з ворогами революції, головним чином з консервативними силами, що намагалися зберегти старий режим[91]. Одразу ж він відкриває жорстоку кампанію проти Лафайєта - начальника національної гвардії, проти Байї мера Парижу, проти Неккера - ще недавно улюбленця народу, відставка якого, як відомо, і послужила сигналом до штурму Бастилії. Він громив Байї, громив і викривав Неккера невпинно. Неккера він ненавидів, зокрема за позицію, ворожу народному руху 5 і 6 жовтня 1789 р., коли голодуючі жінки, а за ними революційна паризька маса пішли на Версаль, розлючені чутками про контрреволюційний виступ двору, що готується. Яскрава

кампанія проти Неккера, якого Марат не переставав докоряти в зраді народу і в заступництві шахраям, спекулянтам і казнокрадам, призвела до того, що сміливий публіцист був притягнутий до відповідальності, і 22 січня 1790 р. судова влада зробила спробу заарештувати його. Але це виявилось не так легко: населення округу, де жив Марат, стало на його захист, навіть жінки прийшли натовпом до приміщення редакції *«Друга народу»*.

Він змушений був кілька місяців ховатись у друзів. Але газета його продовжувала виходити, і застережні крики мчали з цих сірих листків і доходили до серця народної маси.

Марат бачить загибель революції саме в тому, чим так захоплювалися в цей час міський голова. Парижа Байї і вся велика і середня буржуазія столиці та провінції: революційний 1789 починає забуватися. "Нехай народ відновлює криваві сцени 14 липня і 6 жовтня, доки не залишиться в живих жодного ворога революції!" - Вигукує він наприкінці січня 1791 р.

Ідеологічно *«Друг народу»* орієнтувалася на радикальний рух, який виступав за права бідних, проти експлуатації та соціальної несправедливості. Марат не хотів вважати революцію закінченою, поки не задоволені всі «трудящі і обтяжені»; Марат наполягав на необхідності та неминучості її розвитку, продовження та поглиблення. Марат з наголосом говорить про можливість соціальної революції, якщо багатий клас, якщо багата буржуазія, як і раніше, нічого не робитимуть для народної маси:

«Батьки батьківщини! Ми не вимагаємо у вас зараз поділу вашого майна, цих благ, які небо дало у спільну власність людям. Знайте всю нашу помірність... Тремтіть, як би ми не були доведені до відчаю, як би в нас не залишилося єдиним виходом - помститися вам, віддаючись всякому роду ексцесів!» [43, Т. 3 с. 293]

Газета *«Друг народу»* мала значний вплив на політичну атмосферу Франції під час революції. Вона стала основним каналом для радикальних ідей і одним із головних засобів мобілізації революційних сил. Зокрема, завдяки публікаціям Марата газета активно сприяла розвитку революційних настроїв серед простих людей, закликаючи їх до активної участі в революційних подіях[99]. Вона

активно використовувалася для пропаганди політичних ідей і мобілізації народних мас для підтримки революційних змін.

Газета стала також важливим елементом боротьби за інформаційний простір: її публікації служили контрпропагандою проти консервативних сил, які підтримували старий режим. Марат не переставав протягом усієї другої половини 1790 і початку 1791 р. звертати увагу народу на таємних та явних ворогів революції. «Відріжте п'ятсот чи шістсот голів - і ви забезпечите собі спокій, свободу, щастя!» - вигукував він і додав, що гуманність до кількох злочинців відгукнеться більшими нещастями та кровопролиттям: «Якби я був народним трибуном, підтримуваним кількома тисячами рішучих людей, то я відповідаю, що у шість тижнів конституція була б готова, що політична машина, добре організована, діяла б найкращим чином, що жоден шахрай не наважився б намагатися її зіпсувати, що нація була б вільна та щаслива, що менше ніж через рік вона була б процвітаючою і грізною і що вона була б такою, поки я живий»[44, с. 64]. Він називав на ім'я людей, яких підозрював у зраді, у таємних зносинах з іноземцями, в отриманні грошей від королівського двору. Іноді проти нього збуджувалися судово-поліцейські переслідування, він залишав своє житло, переховувався у друзів, газета тимчасово переставала виходити. Проте, популярність газети все не спадала. Завдяки своїй пристрасті, простоті та ясності тексту, а також унікальному авторському стилю Марат зумів захопити читача і таким чином транслювати йому свої ідеї.

Загалом, газета зіграла важливу роль у мобілізації громадян, яка призвела до таких ключових подій, як створення революційного уряду, боротьба з контрреволюцією, а також формування сил, які підтримували ідеї соціальної рівності та справедливості.

«Друг народу» стала важливим елементом пропаганди і мобілізації населення у період Великої французької революції. Марат, використовуючи газету, прагнув звернути увагу на соціальну нерівність та несправедливість, а також підняти рівень свідомості серед мас. Окрім критики аристократії і королівської влади, газета звертала увагу на реформи, що були необхідні для створення більш рівного суспільства.

Газета була активно спрямована на формування підтримки серед бідних верств населення, котрі почувалися маргіналізованими і висловлювали свій протест через масові демонстрації та заворушення. Через свої публікації Марат прагнув донести до них ідеї революційних змін і покращення соціальних умов. Газета стала платформою для розповсюдження інформації, яка сприяла згуртуванню опозиційних сил і надавала їм організаційну підтримку.

Таким чином, *«Друг народу»* стала важливим політичним інструментом, через який Марат міг впливати на хід революційних подій, створюючи сильний і радикальний голос, який викликав підтримку серед найбідніших верств населення і водночас надихав на революційні зміни.

Важливість газети можна оцінити не лише через її роль у пропаганді, але й через її вплив на формування політичної свідомості мас, а також її здатність мобілізувати людей для досягнення революційних цілей.

У рамках революції, публіцистична діяльність Марата стала значною частиною ідеологічної боротьби. Він ставав рупором більшості народних мас, звертаючись до них із закликами до рішучих дій і боротьби з ворогами революції, що включали як внутрішніх контрреволюціонерів, так і зовнішніх монархів та інтервентів. У цьому контексті його газета стала важливим каналом, через який здійснювався мобілізаційний вплив на народні маси, радикалізуючи ідеї революції[100].

Значення публіцистичної діяльності Марата полягає не лише в його здатності мобілізувати народ на революційні дії, але й у тому, що він створив платформу для формулювання та обґрунтування ідеології терору, який став основою для політики Комітету суспільного порятунку, очолюваного Максимільєном Робесп'єром. Марат неодноразово виступав на підтримку масових розправ із ворогами революції, пропагуючи ідеї політичного очищення через насильство.

Публіцистика Марата відзначалася низкою ключових аспектів, які виділяли його серед інших діячів революційного руху. По-перше, його твори були глибоко емоційними та агресивними за тональністю. Марат не обмежувався лише розумними аргументами чи логічними побудовами; його статті і публікації

були сповнені патетичних закликів до боротьби, націлених на викликання масових емоцій та дії.

По-друге, Марат був одним із перших, хто намагався сформулювати ідеологію народної революції, спрямованої на звільнення від тиранії аристократії та королівської влади. В його публікаціях чітко проглядалася рішуча опозиція до будь-якої форми компромісу з елементами старого порядку. Його публіцистика була безкомпромісною: Марат активно виступав за політичні репресії, що він вважав необхідними для захисту революційних ідеалів.

Важливою особливістю підходу Марата було те, що він прагнув до максимальної доступності своїх ідей для широких народних мас. Марату вдалося створити газету, яка мала простий і зрозумілий стиль, що дозволяло їй швидко набирати популярність серед робітників, бідняків і тих, хто був менш освічений. Це зробило його однією з найбільш впливових фігур революційної преси того часу.

Крім того, Жан-Поль Марат використовував засоби, які значно вплинули на формування політичного дискурсу того часу. Він часто акцентував увагу на емоційному, інтуїтивному сприйнятті подій, використовував гострі, навіть образливі висловлювання, щоб привернути увагу і мобілізувати емоції своїх читачів. Цей емоційно заряджений підхід дозволяв йому швидко впливати на маси та створювати атмосферу терору та нетерпимості до будь-якої форми опору.

2.3 Основні теми і ідеї в публіцистиці Марата

Жан-Поль Марат — один з найвідоміших публіцистів Французької революції, чия діяльність мала величезний вплив на формування революційного руху в Франції. Його публіцистика була важливою складовою частиною боротьби за соціальні зміни та політичну перебудову в країні. Марат використовував своє видання *«Друг народу»* для пропагування своїх

радикальних поглядів і закликів до змін, що мали на меті не тільки усунути існуючий політичний лад, а й забезпечити рівність і справедливість для усіх верств населення[96]. Однією з основних тем публіцистики Жан-Поля Марата була класова боротьба, що відображала його радикальні погляди на соціальні, економічні та політичні зміни у Франції. У своїх статтях та публікаціях він акцентував увагу на глибокій соціальній нерівності, що існувала в старому порядку, і закликав до рішучих заходів для її подолання.

Марат розглядав французьке суспільство як систему, в якій аристократія та буржуазія мали необмежену владу та можливості для збагачення, в той час як більшість населення, особливо селяни та робітники, страждали від бідності, безправ'я і соціальної експлуатації. Для нього класова нерівність була не просто економічним феноменом, а й основною причиною соціальних криз, таких як революції, бунти та заворушення. У публікаціях Марата чітко простежується його обурення існуючим соціальним ладу, де багаті мали привілеї, а бідні – лише тяжкі умови життя. Він виступав проти цієї соціальної ієрархії, наголошуючи на тому, що такі умови є несправедливими та неприязними до людської гідності. Марат звинувачував аристократів і буржуазію у зловживанні своєю владою та ресурсами, в той час як прості люди були позбавлені основних прав і можливостей для розвитку.

Марат вважав, що революція є необхідним і навіть обов'язковим кроком для подолання існуючих соціальних нерівностей. Він сприймав її як можливість для народу змінити своє соціальне становище і покінчити з тиранським правлінням еліт, що експлуатували народ. Він був переконаний, що тільки через революційні заходи можна створити нову соціальну справедливість, де будуть забезпечені основні права для всіх верств населення. Ще в середині XVIII століття Жан-Поль Марат заговорив про проблему прав людини. Марат досить глибоко проник у сутність концепції природного права, у розуміння соціальної цінності правами людини. Адже в ті часи саме це поняття не було настільки поширеним, небагато авторів використовували це поняття, дуже мало простих людей замислювалося про свої права. Широкі знання щодо пра людини Марат отримав, вірогідно, після співпраці з Томасом Пейном. Томас Пейн (Пен),

перебравшись у північноамериканські колонії, став лютим борцем за незалежність. Його книги «Здоровий глузд» та «Права людини» допомагали патріотичним силам сформулювати свої ідеї та сприяли згуртуванню мас. Томас Пейн вихваляв Французьку революцію, був обраний до Конвенту і мало не потрапив під «бритву Гільйотену». У ранні роки Томас Пейн, уже відомий діяч демократичного руху Англії, був вказаний на обкладинці книги «Ланцюги рабства» Марата як книгопродавець і, мабуть, виступав також у ролі видавця. У передмові до французького видання книги Марат написав: «Я рано навчився цінувати права людини, я здригався, побоюючись того, що вона буде вигнана на всій земній кулі, і, ревно прагнучи сприяти її тріумфу, я вирішив присвятити їй весь мій час...» [43, Т 1, с. 337] Марат ніколи не згадував про те, як Пейн вплинув на його розуміння прав людини, але про вплив Монтеск'є на свій розвиток він писав у піднесеному тоні. «Він перший серед нас наважився, - каже Марат, обеззброїти забобони, вирвати зброю з рук фанатизму, вимагати прав людини, виступити з нападками на тиранію. І це в той час, коли ніхто у Франції не наважувався підняти свій голос проти міністра, у той час, коли французи були рабами за своїми переконаннями» [23, с. 161]. У проекті «Декларації прав людини і громадянина» Марат пише: «Політика – така сама наука, як і будь-яка інша; вона знає певні положення, закони, правила, а також нескінченно різноманітні їх поєднання; вона вимагає постійного вивчення, глибоких і довгих роздумів... Але ми тільки народжуємося для свободи... ми лише вчимося сприймати світло; ми ще зовсім мало міркуємо про права людини і громадянина, про права народів та обов'язки їх міністрів, про влаштування політичного корпусу, про рівновагу між окремою владою, про взаємини між господарем і підданим і т.д. » [43, Т. 2 с. 12-13]. Марат чудово розумів взаємозв'язок та взаємозалежність усіх інститутів державної влади та вплив їхнього корпусу на забезпечення прав людини. Він був упевненим, що будь-яка політична спільнота повинна мати на меті захист інтересів і прав своїх членів. Отже, законна мета будь-якої політичної спільноти, за Маратом, благополуччя його членів. Але оскільки кожен окремий член міг би зайти у своїх претензіях надто далеко, саме суспільству слід встановлювати взаємні права всіх громадян. Але Марат вважав,

що величезною вадою багатьох Конституцій, є те, що не народ керує діями господаря держави, а навпаки, господар держави діями народу, чим користувалися багато правителів землі, щоб тиранити своїх підданих. Замахи на волю суспільства походять завжди від уряду; тому слід завжди остерігатися саме його зазіхання і не дозволяти йому зловживати владою. Таку роль, на думку Марата, може виконувати лише вільний друк, і навіть представники народу.[23, с. 169] «Нерідко, - пише Марат у проекті декларації, - порушення законів самими їхніми охоронцями відбуваються в тиші» [23, с. 177]. Про один із прикладів таких дій, спрямованих на удушення свободи друку, Марат пише у своїй газеті «Друг народу» під заголовком «Диявольська змова проти свободи друку». Поліція завжди слухається противників революції, які склали план знищити патріотичні журнали та розправитися з їхніми авторами до виборів. І все це зі страху, як би не розкрилися дані корисливих кандидатів, які прагнуть бути обраними, а також секрети виборних технологій. «Якби свобода друку не становила право кожного громадянина, її необхідно було б встановити особливим декретом» [43, Т. 2, с. 39], - говорить Марат. «Свобода друку, – пише Марат в іншому місці, – є найголовнішою пружиною, єдиним оплотом громадянської та політичної свободи... Поки існуватиме свобода друку, ми можемо бути впевнені у своїй перемозі. Прагнення викрасти її буде найбільшим з усіх можливих злочинів»[23, с. 223]. У своєму прагненні до поневолення народу володарі використовують довірливість та наївність громадян. Їхні забобони засновані на невігластві, невігластво ж вкрай сприятливе для деспотизму. «Це воно, тримаючи пов'язку перед очима народів, перешкоджає їм пізнати власні права, усвідомити цінність цих прав та захистити їх. Це воно, приховуючи від народів честолюбні задуми государів, перешкоджає попереджати узурпацію з боку неправої влади, заважає припиняти її успіхи і, нарешті, скидати її. Це воно, приховуючи від народів чорні змови, таємні підступи і хитромудрі хитрощі государів проти свободи, постійно штовхає народи в ті самі мережі і пастки. Це воно, привчаючи народи наївно вірити стільким брехливим запевненням, в'яже їм руки, схиляє під ярмо і змушує мовчки слухати довільні укази деспотів. Це воно привчає народи з покірністю

виконувати всі ті обов'язки, які накладають на них тирани, і в той же час у тупому легковір'ї шанувати їх як богів»[43, Т. 1 с. 128-129]. Так стверджує у «Проекті Декларації прав людини та громадянина» Ж.П. Марат і продовжує: щоб підпорядкувати собі людей, спочатку позбавляють їхнього зору. Господарі, впевнені у незаконності своїх домагань і розуміють, що з народу, освіченого у правах, очікується всього, ставлять за мету позбавити його самої можливості здобувати освіту. Переконані до того ж у перевагах влади над темним народом, господарі всіляко намагаються зробити його таким. Які тільки перешкоди не зводять вони наперекір поширення знань! Одні виганяють зі своїх держав літературу, інші забороняють своїм підданам подорожі, треті не дозволяють народу розмірковувати, постійно розважаючи його за допомогою парадів, видовищ, свят або ж зраджуючи його азарту гри. І всі господарі піднімаються проти тих мудрих чоловіків, які підносять голос на захист свободи та прав людини або служать цьому своїм пером. Якщо ж вони не в змозі перешкодити людям говорити і писати, государі протиставляють освіті помилку. А в тому випадку, якщо хтось підніме свій голос проти їхніх намірів, вони спочатку намагаються залучити крикунів на свій бік і згасити їхній запал шляхом подарунків, а ще більше обіцянок [43, Т. 1 с. 129]. Якщо ж чеснота незадоволених не піддається підкупу, господарі висувають проти них наймані пір'я підлих писак, завжди готових виправдовувати придушення, наклепувати на друзів батьківщини, чорнити з усім властивим їм мистецтвом захисників свободи, яких вони оголошують порушниками спокою. Якщо ж цього виявляється недостатньо, господарі вдаються до найстрашніших засобів - в'язниць, кайданів, отрути [43, Т. 1 с. 293]. Багато господарів використовують у своїх нищих цілях військові походи, міжнародну чи релігійну ворожнечу. Всі ці підступи володарів вдаються через невігластво і низьку освіту народу, чому слід протиставити просвітництво та науку. Адже «цілком очевидно, що якщо закони природи передують законам суспільства і якщо права людини непорушні, то ті права, які мають білі, мулати, чорні, не можуть залежати від кольору їхньої шкіри. Вони вільні використати проти гнобителів колоністів усі можливі засоби, навіть смерть, щоб скинути жорстоке і ганебне ярмо, під яким вони стогнуть, навіть

якби вони були доведені до необхідності знищити до одного всіх своїх гнобителів» [43, Т. 3 с. 56]. Як видно з цього фрагмента, Марат був серед перших мислителів, які виступали проти сегрегації та рабовласництва. Щоб зуміти забезпечити права людини, необхідно знати їх як самим народам, так і чиновникам. У Марата було напрочуд розвинене загальне розуміння сутності прав народу, нації, індивіда. Тому це поняття часто вживалося ним у широкому значенні, у ході критики монархічної влади, у роздумах про народне представництво, про деспотію, про громадську думку та правову свідомість мас. Наприклад, він часто журився про відсталу правову свідомість французів, які не здатні розглянути підступи противників свободи і дозволяють їм зазіхати на їхні права. Якщо нація не має в своєму розпорядженні права остаточного прийняття законів, то представники народу виявляються володарями верховної влади і вершниками долі країни. Цілі цієї не змогли домогтися навіть королі за багато століть узурпації народних прав, і саме ця мета, на думку Марата, була предметом їх зусиль, їх сподівань і прагнень. У роздумах про правову свідомість співвітчизників Марат постійно нагадував про забуття прав людини. Ніщо не має такого важливого значення, казав він, для торжества свободи та щастя нації, як ознайомлення громадян з їхніми правами та формування громадської думки. У проекті «патріотичної конфедерації» Жан Поль Марат закликав усіх шляхетних патріотів об'єднатися, щоб урятувати батьківщину та змусити зважати на свою думку. Об'єднання це мало протидіяти деспотизму міністрів та чинів судового відомства, надавати підтримку слабким та допомогу незаможним, захищати пригноблених, перешкоджати замахам на права людини, на права громадянина та нації, домагатися урочистостей істини, справедливості та свободи. Такі об'єднання, на думку Марата, повинні бути такими ж, як англійські «товариства прав». Вони повинні бути мобільними, здатними швидко приймати рішення і у разі потреби у повному своєму складі захищати права людини та громадянина, змушувати поважати закони та домагатися урочистостей свободи. Ця ідея об'єднання патріотів проти поплічників деспотизму дуже займала Марата, він вважав цей шлях революції найбільш продуктивним, і не випадково його часто називали «батьком братніх суспільств» [58]. Завершуючи, варто процитувати

слова Марата з проекту Декларації прав людини і громадянина: «Права громадян у сто разів більш священні, ніж права корони; королю ніколи не може бути дозволено розпоряджатися особистістю, долею і власністю навіть останнього з його підданих!» [57, с. 294]. Як видно з усього процитованого, багато років історичний образ Жана Поля Марата грубо фальсифікувався. Ім'я його піддавалося наклепницьким вигадкам та інсинуаціям. У той же час санкюлоти Парижа обожнювали його, допомагали ховатися від переслідувань у 1792 р., з тріумфом обрали його до Конвенту. І така популярність досягнута за короткий за історичними мірками термін - лише за 4 роки його участі у долі французької революції. Марат відрізнявся прямоотою, що на перший погляд виглядає задиристістю, але насправді було непохитним прагненням до пошуку істини. Загострене почуття справедливості рідко заважає людині займатися приватними справами чи точними природничими науками. Випадки несправедливості можуть проходити повз його увагу або не викликати сильних емоцій. Інша справа, коли людина займається суспільними проблемами. Коли Марат займався медициною, фізикою, історією, філософією, правом, оптикою, його гіпертрофоване почуття справедливості не давало себе знати зовсім чи мало виявлялося зовні. Очевидці не повідомляють про жодний конфлікт, пов'язаний з цим періодом його життя. Деламбер, Дідро, Монтеск'є були його кумирами. Коли він подався у політику, то зіткнувся з численними відступами від моральності. Справедливість передбачає правдивість, а оскільки Марат не був схильний до лукавства чи лицемірства, то, говорячи про поведінку більшості політиків, він був надто прямолінійний і непримиренний. Тому одразу Марата зненавиділи ті, кого він викрив. Як найпоширеніший доказ кровожерливості Марата його противники наводили висловлену ним на початку революції думку про те, що революція ще не перемогла, а для її перемоги, для зміцнення свободи народу потрібно винищити контрреволюційних лідерів.

Висновки до другого розділу

Жан-Поль Марат, народжений в швейцарському місті, з ранніх років проявив інтерес до медицини та філософії, однак пізніше його шлях став тісно пов'язаний із політичною діяльністю. Завдяки своїм ідеям і рішучості, Марат став одним з основних діячів Французької революції. Його перехід від науки до публіцистики був результатом глибокого усвідомлення необхідності соціальних змін та боротьби за права бідних верств населення. У своїх статтях та публікаціях він зображував соціальну нерівність як основну причину політичної кризи і обґрунтовував необхідність радикальних змін.

Газета *«Друг народу»* стала головним інструментом публіцистичної діяльності Марата, через яку він поширював свої ідеї серед широких народних мас. Ця газета була не лише засобом для передачі новин, але й потужним інструментом політичної мобілізації, який забезпечував формування революційної свідомості серед бідних та незаможних верств населення. *«Друг народу»* стала ареною для критики монархії, аристократії, а також для боротьби проти поміркованих сил в середовищі революційних лідерів. Публікації в газеті сприяли підвищенню політичної активності простих людей, які до того залишалися поза політичними процесами.

Основними темами публіцистики Марата були соціальна нерівність, боротьба за права бідних верств населення, криза політичного устрою Франції та необхідність радикальних змін. Він акцентував увагу на нерівномірному розподілі ресурсів та можливостей, що, на його думку, ставало основною причиною соціальних конфліктів. Марат виступав за соціальну справедливість, рівність і знищення монархії як перешкоди для досягнення цих цілей. Його публіцистика була спрямована на мобілізацію народних мас і забезпечення революційних змін через активну політичну боротьбу. У своїх статтях Марат підкреслював, що революція повинна принести не тільки політичні зміни, але й економічні, адже тільки за таких умов можна досягти реальної рівності. Одним з центральних пунктів його публіцистики була ідея скасування привілеїв

аристократії і монархії, а також знищення класових бар'єрів, що відокремлюють бідних від багатих.

Марат активно виступав за рівність всіх громадян перед законом, що для нього було ключовим елементом соціальної справедливості. Він вважав, що старе суспільство було побудоване на принципах нерівності, де багаті мали необмежену владу, а бідні були позбавлені права на справедливе судочинство, захист від несправедливості та участь у політичному житті.

Публіцистика Марата мала значний вплив на розвиток Французької революції. Його заклики до боротьби за соціальну рівність, рішучі дії та боротьба з ворогами революції (як серед аристократії, так і серед поміркованих революціонерів) забезпечили мобілізацію народних мас та їх активну участь у революційних процесах. Газета *«Друг народу»* стала основним інструментом для пропаганди радикальних ідей і стимулювала підтримку терористичної політики, яка, в свою чергу, сприяла встановленню нового порядку в країні. Марат, через свою публіцистику, активно впливав на політичну ситуацію в країні, забезпечуючи значну підтримку ідеям революційної боротьби та змін.

Дослідження публіцистичної діяльності Жан-Поля Марата дозволяє глибше зрозуміти його вагомий внесок у формування революційної свідомості французького суспільства кінця XVIII століття. Аналіз життєвого шляху та ідейного становлення Марата свідчить про його роль як радикального критика існуючого режиму та захисника інтересів народних мас. Його публіцистична активність не лише сприяла мобілізації соціальних низів, а й створила ідеологічне підґрунтя для активних революційних дій.

Газета *«Друг народу»* стала однією з найпотужніших платформ, через яку Марат висловлював свої ідеї, викривав зловживання владою та підтримував радикальні соціальні зміни. Вона відіграла важливу роль у популяризації республіканських ідеалів та привернула увагу до гострих соціальних проблем того часу. Публікації у цій газеті, завдяки своїй гострій і безкомпромісній риторичі, сприяли формуванню громадської думки та підвищенню політичної активності населення.

Вплив публіцистики Марата на розвиток Великої французької революції є беззаперечним. Його активність сприяла формуванню суспільної свідомості, орієнтованої на боротьбу проти тиранії та за права людини. Його тексти, що відзначалися гострою критикою владних інституцій та закликами до рішучих змін, стали важливим каталізатором для активізації революційних рухів. Таким чином, Жан-Поль Марат як публіцист відіграв значну роль у становленні революційного дискурсу, зробивши вагомий внесок у розвиток політичної культури Франції того часу.

3. ВПЛИВ ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЙНОЇ ПРЕСИ НА ФОРМУВАННЯ СУЧАСНИХ ЗМІ

3.1 Історичні корені сучасної медіа-культури: аналіз революційної преси як попередника сучасних ЗМІ

Історичні корені сучасної медіа-культури нерозривно пов'язані з розвитком пресової діяльності, зокрема, революційною пресою, яка стала важливим етапом еволюції засобів масової інформації. Для глибшого розуміння цієї проблеми необхідно звернути увагу на функції і роль пресових видань під час революційних подій, зокрема під час Французької революції кінця XVIII століття, що, без сумніву, вплинули на формування основних тенденцій у сучасних медіа-культурах.

Поява масової преси в період великих соціальних та політичних змін стала важливим етапом розвитку медіа, оскільки забезпечила новий рівень політичної мобілізації населення, вираження громадської думки та формування ідеологічних платформ. Революційна преса, зокрема в контексті Французької революції, стала потужним інструментом, через який виражалися революційні настрої, вимоги змін, а також мобілізувалися маси для підтримки нових політичних ідеалів.

Основною функцією революційної преси було не лише інформування населення про події та зміни, але й активна участь у формуванні політичних процесів через маніпуляцію свідомістю читачів. Важливо зазначити, що преса того часу була безпосередньо пов'язана з розвитком політичних ідей, ставши важливим інструментом революційної боротьби. Преса відігравала роль каналу між елітами та народом, часто виступаючи як засіб пропаганди і популяризації ідеалів Республіки Франція.

Одним із найбільш важливих аспектів революційної преси було її політичне спрямування та близькість до певних ідеологічних груп, що

виражалося в журналістських прийомах, виборі тем для публікацій, а також у вигляді звернень до мас. Це характерне для пресових видань того часу, таких як *«Друг народу»* Жана-Поля Марата, яке відіграло центральну роль в революційній пропаганді, підкріплюючи ідеї радикальних реформ і боротьби проти монархії. Марату вдавалось сформулювати спільну думку, спрямовуючи маси на виконання своїх ідеологічних завдань, що стало попередником сучасних форм маніпуляцій в медіа [8, с. 143-156].

Революційна преса також демонструє цікаву тенденцію використання символів і метафор, які активно використовуються і в сучасній журналістиці. Використання сильних образів та метафор, як, наприклад, у текстах революційної публіцистики, стало стандартом, який далі переріс у емоційно насичену та інколи драматичну мову сучасних медіа.

Зв'язок між революційною пресою і сучасними засобами масової інформації очевидний. У першому випадку преса була безпосередньо вплетена у політичний процес, що, в свою чергу, привело до розвитку таких характеристик сучасних медіа, як: злиття політики та медіа, маніпуляція інформацією, пропаганда і медіа-спектакль. У сучасному медіа-просторі ці ж технології активно використовуються політичними акторами та засобами масової інформації для формування громадської думки, організації протестів або мобілізації політичних рухів.

Поява революційної преси також передбачала розвиток ідеї свободи слова і цензури, що є основними темами медіа-культури сьогодні. Преса в епоху революції показала необхідність боротьби з цензурою, де журналісти і публіцисти ставали революційними героями, що борються за право виражати свою думку. Цей процес, у свою чергу, зумовив подальше становлення свободи преси в умовах демократичних суспільств, яка стала базовим принципом для розвитку сучасних медіа.

Революційна преса також поклала основу для розвитку сучасних цифрових медіа. Хоча, з одного боку, інтернет-видання та соціальні мережі є новітніми засобами поширення інформації, вони зберігають спадкоємність від стародавньої публіцистики у контексті миттєвості передачі повідомлень,

оперативності поширення ідеологічних наративів. Перехід до цифрових технологій лише посилив можливості маніпуляції громадською думкою, а також розширив межі впливу на соціальні рухи, що властиво було ще в часи Французької революції.

Аналіз революційної преси як попередника сучасних ЗМІ є важливим етапом в розумінні історичних коренів сучасної медіа-культури. Революційна преса XVIII століття, особливо в контексті Французької революції, виявляється не лише інструментом масової комунікації, а й потужним механізмом впливу на громадську думку, що має безпосереднє відношення до сучасних засобів масової інформації. Вивчення цих процесів дозволяє побачити певні етапи розвитку і трансформації медіа та оцінити їхнє значення для сучасної журналістики та комунікацій (табл.3.1).

Таблиця 3.1

Революційна преса

Назва видання	Час існування	Основні ідеї та функції	Паралелі з сучасними ЗМІ
L'Ami du peuple	1789-1793	Пропаганда революційних ідей, заклики до боротьби з ворогами революції, антиаристократичні настрої, захист прав бідних та експлуатація класових суперечностей.	Сучасні опозиційні медіа, що використовують емоційно забарвлені публікації для мобілізації громадської думки, такі як альтернативні новинні ресурси, соціальні мережі, активістські блоги.
Le Moniteur Universel	1789-1799	Офіційне джерело інформації, публікація урядових актів, законів, політичних рішень, які відображають позицію революційної влади.	Сучасні урядові ЗМІ, офіційні прес-релізи та державні телеканали, що поширюють інформацію про політику держави, новини урядових ініціатив, законодавчі зміни.
Le Père Duchesne	1790-1794	Популістські погляди, підтримка національної революції, критику зловживань влади, радикалізм, виступи проти аристократії та монархії, заклики до соціальних змін.	Сучасні популістські газети або блоги, орієнтовані на народ, що відображають соціальні протестні настрої та захист прав працюючих верств населення.

La Gazette de Paris	1771-1793	Ліберальна позиція, підтримка реформ, критика монархії, висвітлення питань свободи та прав людини, заклики до демократичних змін в країні.	Ліберальні ЗМІ, інтернет-видання, що висвітлюють соціальні та політичні зміни, підтримка демократичних реформ, а також боротьба за права людини.
La Chronique de Paris	1789-1799	Протестні матеріали, підтримка народних мас, революційна риторика, публікація звернень та вимог до влади, мобілізація соціальних рухів.	Сучасні незалежні газети, що публікують матеріали на підтримку соціальних рухів, боротьбу за права меншин, підтримку змін в суспільстві та активізм.
Le Radical	1791-1793	Радикальні погляди, заклики до повалення старої влади, пропагування антиконсервативних ідей, підтримка революційного процесу та боротьби з контрреволюційними силами.	Сучасні радикальні медіа, що пропагують антиконсервативні та революційні ідеї, активістські групи, що закликають до радикальних змін у політичному устрої, соціальні медіа, що підтримують активізм.

Революційна преса Франції кінця XVIII століття стала однією з основних форм політичної мобілізації населення. Вона забезпечила широке охоплення подій, що відбувалися в країні, і стала ключовим елементом у боротьбі за владу між різними політичними фракціями. Відзначимо, що в цей період преса функціонувала не лише як засіб інформування, а й як активний учасник політичного процесу, що прямо впливав на настрої суспільства.

Одним із яскравих прикладів є газета *L'Ami du peuple* Жана-Поля Марата, яка стала основним джерелом революційної пропаганди. Марат не тільки висвітлював актуальні політичні події, але й активно формулював ідеологічні меседжі, які підштовхували до дій. Газета Марата стала символом боротьби проти монархії та олігархії, а її публікації ставали закликами до революційних змін. Цей приклад чітко ілюструє, як преса, використовуючи емоційно забарвлені матеріали та наративи, формувала політичні та соціальні настрої. Марат, виступаючи як журналіст і публіцист, активно маніпулював інформацією, викликавши як позитивні, так і негативні реакції серед

громадськості. Це яскравий приклад того, як медіа в XVIII столітті вже були здатні впливати на політичний курс [56].

Особливістю революційної преси було те, що вона не просто інформувала, а активно формувала політичні ідеології. Публікації не були нейтральними, а підтримували певні політичні фракції, часто підкреслюючи протистояння між різними групами, що призводило до посилення політичних напруг. Революційна преса стала важливим інструментом у боротьбі за гегемонію серед політичних сил.

Наприклад, газета «*Тато Дюшен*» Ебера, яка з'явилась під час Французької революції, стала не лише засобом пропаганди, але й символом народного гніву. Вона була орієнтована на простих людей, відображаючи їхні настрої та надії. Її публікації відзначалися радикальним і революційним характером, що схоже на пізніші форми популістських медіа, які використовують соціальні питання для мобілізації електорату. У сучасних ЗМІ подібні методи маніпуляції використовуються для підвищення емоційної реакції аудиторії через акценти на соціальних чи політичних конфліктах.

Революційна преса була важливим інструментом для створення громадської думки, особливо у часи, коли доступ до інформації був обмежений. Вона допомагала формувати колективну свідомість, пропонуючи різні версії подій, в залежності від політичної орієнтації редакцій. В умовах революційних потрясінь преса стала своєрідним містом зв'язку між елітами і народом, надаючи людям можливість висловлювати свої погляди і реагувати на політичні події.

Цікавою ілюстрацією є історія газети «*Національна газета*» яка, починаючи з 1789 року, стала офіційним джерелом для повідомлень про діяльність французького уряду. Це був перший крок до створення державного інформаційного апарату, який згодом став основою для розвитку сучасних державних і незалежних медіа. У цьому контексті можна провести паралелі з сучасними урядовими виданнями та каналами, які використовуються для формування державної політики через медіа[67, с. 54-65].

Преса епохи революцій вже вказувала на важливість технологічного розвитку в поширенні інформації. І хоча революційна преса не мала таких

технічних засобів, як сучасні ЗМІ, вона все одно активно використовувала друкарські технології для накладення своїх матеріалів і поширення серед широкої аудиторії. Це стало основою для майбутнього розвитку мас-медіа, адже, починаючи з XVIII століття, преса почала функціонувати як важливий елемент комунікації у політичних і соціальних процесах.

Відзначимо, що революційна преса виявилася своєрідним попередником сучасних соціальних медіа. Як і сучасні соціальні мережі, газети XVIII століття дозволяли створювати майданчики для обговорень, мобілізації людей і поширення ідей. Більше того, сьогодення практика використання медіа для політичних маніпуляцій і популяризації певних ідеологій також є спадщиною від революційної преси, яка вже тоді активно формувала громадську думку за допомогою емоційного впливу на читачів.

Революційна преса, зокрема, в період Французької революції, стала не лише інструментом політичної боротьби, але й попередником сучасних медіа. Вона продемонструвала важливість використання медіа як інструменту для формування ідеології, впливу на маси, мобілізації населення і маніпуляції громадською думкою. Ці функції залишаються актуальними і сьогодні в контексті сучасних засобів масової інформації та соціальних мереж, які, як і революційна преса, активно використовуються для політичного впливу та створення колективної свідомості.

3.2 Перехід від революційної преси до сучасних медіа: зміна функцій і технологій

Перехід від революційної преси до сучасних медіа є складним і багатограним процесом, що відображає значні зміни у функціях і технологіях, які використовуються для передачі інформації. Революційна преса, зокрема під час Французької революції кінця XVIII століття, відігравала важливу роль у формуванні політичної свідомості громадян, сприяючи мобілізації суспільства та формуванню нових політичних ідеологій. Ця преса була глибоко інтегрована в революційні процеси, маючи за мету не лише інформувати, але й активно

впливати на політичні події, часто застосовуючи емоційно забарвлену мову, маніпулятивні техніки та агресивну пропаганду. Проте, технології та функції, які стояли за цією пресою, суттєво змінилися з часом, що відобразилося в еволюції медіа.

У період Французької революції преса виконувала кілька основних функцій: інформування громадян, пропаганда революційних ідей, мобілізація політичної активності та підтримка революційних рухів. Газети були не лише джерелами новин, а й інструментами політичного впливу. Вони активно використовували маніпулятивні технології, закликаючи до радикальних змін у суспільстві. Преса того часу часто покладалася на технології типографії, що дозволяли масово поширювати інформацію серед широких верств населення. Однак, її доступність була обмежена, і лише певна частина громадян могла безпосередньо взаємодіяти з цими медіа через обмежену географічну зону поширення та відсутність масової грамотності.

З розвитком технологій змінилася не тільки форма, але й спосіб поширення інформації. Перехід від друкованих видань до цифрових технологій відкрив нові горизонти для ЗМІ. Від моменту масового поширення телебачення в середині XX століття і до появи Інтернету та соціальних мереж наприкінці століття, функції медіа змінилися відповідно до технологічних досягнень. Від класичних газет і радіо до телевізійних новин, а пізніше до онлайн-видань і соціальних мереж, функції медіа продовжували еволюціонувати.

Інтернет, зокрема, змінив саме уявлення про медіа-простір. Сучасні медіа мають значно ширші можливості для впливу на громадську думку, значно швидше реагуючи на події. Вони також стали більш інтерактивними: сьогодні кожен може стати не лише споживачем, а й виробником інформації через блоги, соціальні мережі та платформи для відеообміну. Це дозволило створити нову форму взаємодії з аудиторією, де роль журналіста та громадянина дещо змістилася. Водночас, сучасні медіа, на відміну від революційної преси, використовують нові технічні засоби для виробництва і розповсюдження інформації — від високошвидкісного Інтернету до мобільних додатків та алгоритмів штучного інтелекту для персоналізації новин.

Медіа, від революційної преси до сучасних засобів масової інформації, не просто інформують громадян, але й активно впливають на їхні переконання, думки та поведінку. Якщо революційна преса виконувала функцію радикалізації та мобілізації населення в умовах політичної боротьби, то сучасні медіа мають широкий спектр функцій, серед яких важливими є: інформаційна, освітня, розважальна, а також функція контролю та соціалізації. Однак сучасні медіа також зберігають певні риси маніпуляції, як це було в епоху революційної преси. У сучасних медіа, особливо в політичних блогах, соціальних мережах та новинних агентствах, часто використовуються маніпулятивні техніки для впливу на виборців, мобілізації протестних настроїв чи створення «фейкових новин»[53].

У цьому контексті, можна помітити паралелі між використанням маніпуляцій у революційній пресі для мобілізації мас і сучасними спробами маніпулювати громадською думкою через новини, контент у соціальних мережах та рекламні кампанії. В обох випадках медіа виступають важливим інструментом у боротьбі за політичну владу та вплив на суспільство.

Однією з найбільших змін є поява соціальних медіа, які радикально змінили і роль журналістів, і саму форму комунікації. Якщо революційна преса була інструментом політичної еліти або радикальних фракцій для досягнення своїх цілей, то соціальні медіа створюють платформу для будь-кого, хто має доступ до Інтернету, щоб висловити свої думки, підняти соціальні питання або організувати протести. На відміну від газет XVIII століття, сучасні соціальні медіа дозволяють миттєво поширювати новини, організовувати протестні рухи та прямувати до мобілізації.

Проте ці технологічні зміни не обов'язково призводять до демократизації медіапростору. Як і в епоху революційної преси, сьогодні медіа можуть бути маніпульовані різними політичними силами для досягнення своїх цілей. Величезний обсяг інформації, який з'являється в Інтернеті щодня, також створює нові виклики для критичного сприйняття новин і їх перевірки на достовірність.

Перехід від революційної преси до сучасних медіа відзначається не лише зміною технологій поширення інформації, а й суттєвими змінами в функціях

медіа. Революційна преса була, зокрема, інструментом політичної мобілізації та соціальних змін, що виявляється й у сучасних медіа, які використовують новітні технології для того, щоб формувати громадську думку, підтримувати політичні рухи та створювати нові форми комунікації. Однак, як і в XVIII столітті, сучасні медіа можуть бути інструментами політичної боротьби, і їх роль у суспільстві продовжує бути об'єктом критики та аналізу.

3.3 Роль революційної преси у формуванні політичної журналістики та ідеологічного впливу

Революційна преса відіграла важливу роль у становленні політичної журналістики, адже вона була основним каналом поширення революційних ідей та мобілізації громадської думки під час політичних та соціальних змін, що відбувалися в епохи великих революцій. Революції XVIII-XIX століть, такі як Французька революція, американська війна за незалежність і численні соціальні збурення в Європі, стали важливими моментами, коли преса трансформувалась у потужний інструмент політичної пропаганди та ідеологічного впливу.

Революційна преса активно співпрацювала з політичними рухами та революційними комітетами, і її роль не обмежувалась лише передачею новин, а й включала агітацію, пропаганду і мобілізацію мас для підтримки революційних ідей. Зокрема, в період Французької революції 1789 року, преса стала засобом масової комунікації, за допомогою якого революційні лідери зверталися до народу, інформували його про події, що відбувалися, та закликали до активних дій, часто використовуючи емоційно забарвлену риторику.

Ідеологічний вплив революційної преси був безпосередньо пов'язаний з її здатністю формувати та підтримувати певні ідеї, переконання та суспільні настрої. Вона була основним інструментом у боротьбі за політичні ідеали та зміни в суспільстві. Зокрема, революційна преса сприяла поширенню таких ідей, як рівність, свобода і братерство, що стали основою французької революційної ідеології. Водночас вона часто виступала як потужний механізм для агітації і

пропаганди, що сприяло ідеологічному формуванню настроїв серед широких верств населення.

Револьюційна преса часто формулювала ідеї, що ставали основою нових політичних систем або держав, таких як *«Універсальний вісник»* що відображало офіційну революційну позицію і поширювало державну пропаганду. Однак варто зазначити, що ідеологічний вплив не обмежувався лише мобілізацією за певну політичну силу. Він також виражався у створенні певної революційної риторики, в якій окреслювались вороги революції, які повинні були бути знищені або заарештовані, а також створювався образ ідеального суспільства, яке виникало на місці старого.

Револьюційна преса не тільки інформувала громадськість про важливі події, а й активно брала участь у формуванні політичної ідентичності і мобілізації народних мас. Вона стала основним інструментом для політичних лідерів, щоб переконати людей підтримати революційні ідеї і діяти на їх захист. Преса стала не лише каналом передачі інформації, але й інструментом боротьби за серця і уми людей.

Роль революційної преси в політичній мобілізації була надзвичайно важливою. Наприклад, *«Газета Парижу»* 1789 року була підтримкою для ліберальних сил, вона активно виступала на підтримку реформ, і навіть за допомогою статей та публікацій створювала необхідні передумови для політичних змін. З цього погляду революційна преса не була лише відображенням суспільних настроїв, але й активно їх формувала та сприяла розвитку нових політичних реалій.

Як свідчать дослідження сучасних медіа, революційна преса має багато спільного з сучасною політичною журналістикою. Сучасні медіа, особливо в контексті політичних кампаній, активно використовують засоби пропаганди та ідеологічного впливу. За допомогою таких засобів, як телевізійні новини, інтернет-платформи і соціальні медіа, сучасні журналісти можуть мобілізувати громадськість, впливати на політичні погляди та маніпулювати суспільною думкою[77].

Сучасні засоби масової інформації (ЗМІ) активно використовують емоційно заряджені матеріали та маніпуляції, подібні до тих, що застосовувались у революційній пресі, з метою впливу на громадську думку та політичні процеси. Це проявляється через використання різних медіа-платформ, таких як традиційні медіа (телебачення, радіо, друковані ЗМІ) і новітні цифрові медіа (інтернет-платформи, соціальні мережі), що мають значний потенціал для формування ідеологічних наративів та політичних кампаній.

Таким чином, революційна преса була не лише важливим елементом політичного процесу своєї епохи, але й значним чинником у формуванні сучасної політичної журналістики. Вона стала основним інструментом для формування ідеологічних переконань і мобілізації громадськості. Цей процес продовжується і в сучасних медіа, які, з одного боку, активно використовують спадщину революційної преси для ідеологічного впливу, з іншого — адаптуються до нових технологічних умов і соціальних запитів. Революційна преса є безумовним попередником сучасної політичної журналістики, і її вплив можна спостерігати в численних формах медіа сьогодні.

3.4 Вплив революційної преси на сучасні соціальні медіа та нові форми громадської комунікації

Революційна преса, яка відіграла ключову роль у формуванні політичних рухів та сприяла зміні громадських настроїв в епохи великих соціальних та політичних переворотів, залишила по собі значний спадок у контексті сучасних медіа та нових форм громадської комунікації. Важливою характеристикою революційної преси було використання емоційно заряджених, ідеологічно заангажованих публікацій для мобілізації широких мас і формування суспільних наративів, що ставали основою для революційних змін. Сучасні соціальні медіа, хоча й суттєво відрізняються за технологіями та платформами, продовжують використовувати подібні принципи, аби впливати на політичні та соціальні процеси, активно використовуючи принципи, закладені революційною пресою.

У своїй основній функції революційна преса 18-19 століття була інструментом пропаганди, що використовувала яскраво виражену емоційну мову для формування політичних настроїв, сприяючи мобілізації суспільства на підтримку революційних ідеалів. Газети, листівки та інші друковані матеріали активно створювали образи ворогів революції, таких як аристократи, монархи, церковні лідери або інші групи, яких відображали як «перешкоди» для соціальних змін. Ці ідеї було закріплено за допомогою емоційного змісту, що підштовхувало до дій, боротьби і протесту.

Сучасні соціальні медіа, зокрема платформи типу Twitter, Facebook, Instagram та інші, активно використовують подібні стратегії, коли емоційно насичені пости та публікації мають на меті мобілізувати користувачів до активних дій або зміни громадської думки. Цей процес став можливим завдяки швидкому поширенню інформації та можливості миттєвого впливу на величезну аудиторію. Так, як і в революційній пресі, сьогодні соціальні медіа часто виступають каналом для створення образів ворогів або опонентів, що необхідно виключити з політичного процесу або «перемогти». Ці образи часто створюються шляхом маніпуляцій з інформацією, спеціально вибраними фактами та цитатами, що підкріплюють емоційну реакцію аудиторії.

Ключовою відмінністю між революційною пресою і сучасними медіа є технологічний прогрес і зміни в комунікаційних формах. Революційна преса в основному функціонувала через друковані матеріали, що мали обмежену аудиторію і повільне поширення. Водночас сучасні соціальні медіа базуються на цифрових технологіях, що дозволяє інформації поширюватися в реальному часі і досягати глобальних аудиторій. Інтерактивні функції, зокрема можливість коментувати, поширювати пости та брати участь у онлайн-дискусіях, додають нові можливості для активної взаємодії громадян із політичними процесами.

Це дозволяє новим медіа ефективно адаптувати старі пропагандистські техніки до умов сучасного світу. Наприклад, Twitter часто використовується для створення «хештегових кампаній», які поширюють певні меседжі на глобальному рівні. Кожен хештег стає своєрідним лозунгом, що об'єднує людей навколо певної ідеї чи політичної позиції, що є аналогічним до використання

популярних гасел та символів в революційній пресі, де кожне слово мало глибокий ідеологічний підтекст.

Емоційна маніпуляція в сучасних соціальних медіа є однією з основних технік, що використовуються для формування політичних наративів. Відчуття безпосередньої загрози, образи ворогів і відчуття колективної боротьби стали основними компонентами політичних кампаній у цифрову епоху. Оскільки соціальні мережі дозволяють збуджувати емоційні реакції миттєво, це створює можливість для більш агресивної форми політичної комунікації. Наприклад, політичні пости, які використовують образи насильства, зрадників або корупціонерів, часто призводять до ширшого емоційного резонансу в суспільстві і здатні викликати масштабні протестні рухи або мобілізувати електоральну підтримку[85].

Це подібно до того, як революційна преса створювала паніку серед супротивників революційних ідей, часто звинувачуючи їх у зраді нації або народу. Використання термінів, таких як «перемога» або «поразка», а також гіперболічні вислови і драматизація подій сьогодні застосовуються для стимулювання політичної активності.

Як і революційна преса, сучасні соціальні медіа використовують стратегії пропаганди, зокрема маніпуляції через вибір інформації, репрезентацію образів і використання інструментів для контролю громадської думки. У часи Великої Французької революції газети активно використовували агресивну риторику для підтримки революційної боротьби та створення ворогів революції. Сьогодні соціальні медіа також дозволяють створювати образи «ворогів держави» або «ворогів народу», використовуючи постійне наголошування на певних суспільних або політичних групах, яких зображують як загрозу стабільності або демократичним цінностям.

Таким чином, можна зробити висновок, що сучасні соціальні медіа та нові форми громадської комунікації продовжують еволюцію, що розпочалася з революційної преси. Хоча технології та платформи змінилися, основні принципи маніпуляції громадською думкою, створення емоційних наративів і мобілізації суспільства збереглися. Сучасні медіа успадкували від революційної преси

технології ідеологічного впливу, адаптуючи їх до цифрового контексту та нового етапу глобальної комунікації.

Висновки до третього розділу

Аналіз впливу французької революційної преси на формування сучасних медіа дозволяє виявити, що період Великої французької революції став вирішальним етапом у розвитку масової комунікації. Революційна преса заклала основи для сучасної медіа-культури, запровадивши принципи відкритого інформаційного обміну та використовуючи друковане слово як інструмент політичного впливу та мобілізації громадськості. Це стало передумовою для подальшої еволюції журналістики як засобу соціального контролю та інформування.

Історичні корені сучасних ЗМІ, що простежуються у діяльності революційної преси, виявляються в таких ключових аспектах, як використання друкованих видань для поширення політичних ідей, формування громадської думки та впливу на політичні процеси. Французька революційна преса, особливо стала першою спробою широкомасштабної публіцистичної діяльності, орієнтованої на маси, що заклала основи сучасних форм масової комунікації.

Перехід від революційної преси до сучасних медіа характеризується значною трансформацією функцій та технологій. Якщо революційна преса відігравала роль головного інструмента політичної агітації та ідеологічного впливу, то сучасні медіа поєднують ці функції із можливістю швидкого обміну інформацією в режимі реального часу завдяки цифровим технологіям. Однак принципи, закладені в епоху революції, такі як свобода слова, незалежність преси та здатність впливати на політичний дискурс, залишаються актуальними.

Роль революційної преси у формуванні політичної журналістики та ідеологічного впливу не можна недооцінювати. Вона заклала основи для розвитку журналістики як професії, що поєднує аналітичну діяльність із соціальною відповідальністю. Революційна преса стала першим прикладом ефективного використання медіа для мобілізації громадськості та впливу на політичні рішення, що відчутно вплинуло на розвиток сучасної політичної журналістики.

Сучасні соціальні медіа успадкували багато функцій від революційної преси, зокрема здатність створювати нові форми громадської комунікації та сприяти політичній активності. Принципи відкритого обміну інформацією, що закладалися революційною пресою, знаходять нове втілення у цифровій епосі, де соціальні мережі та платформи для громадського обговорення стали невід'ємною частиною суспільного життя.

ВИСНОВКИ

До Французької революції політична преса була обмежена цензурою та перебувала під контролем королівської влади, однак вже в XVIII столітті відбулося її активне становлення. Зростання політичної активності населення, розвиток нових ідей просвітництва та бурхливі суспільні зміни сприяли поширенню політичних та соціальних поглядів через газетні публікації. Преса стала важливим каналом для передачі інформації, що згодом переросло в основну платформу для пропаганди революційних ідей.

У період з 1789 по 1792 роки політична преса зазнала значної трансформації. З початком Французької революції газети стали важливим інструментом для вираження нових політичних ідеологій, підтримки революційних рухів та критики старого режиму. Публіцисти, зокрема Жан-Поль Марат, використовували пресу для мобілізації мас, підбурювання до боротьби та поширення ідей про необхідність радикальних змін. Це перетворило пресу на важливий інструмент політичної боротьби, здатний впливати на хід революційних подій.

В період терору преса зазнала значних змін, ставши ще більш радикальною та агресивною. Газети використовувалися як засоби для підтримки якобінської влади та пропаганди політики терору. За допомогою преси було організовано масові кампанії з боротьби з "ворогами революції", що включали заклики до насильницьких методів боротьби. Зокрема, газети відігравали важливу роль у формуванні суспільної думки та мобілізації населення до участі в терористичних акціях, підкріплюючи легітимність радикальних змін і репресій.

Після періоду терору, політична преса залишалася потужним інструментом в руках різних фракцій, що боролися за владу у Франції. Преса продовжувала відігравати важливу роль у політичних суперечках, сприяючи боротьбі між різними революційними групами. В умовах політичної нестабільності медіа стало майданчиком для вираження суперечливих поглядів, що відображало глибоку політичну фракційність того часу. Незважаючи на те,

що багато газет і журналів підтримували помірковані сили, політична преса все ще залишалася важливим засобом маніпуляції та пропаганди.

Історичний контекст Великої французької революції є важливим для розуміння трансформацій, які відбулися в політичному і соціальному житті Франції, а також для аналізу еволюції медіа у цей період. Революція, що розпочалась у 1789 році, ознаменувала глибокі зміни в суспільних структурах та в політичній свідомості. Вона стала не лише соціальною та політичною подією, але й потужним каталізатором розвитку нових форм медіа-комунікацій, які сприяли формуванню нових політичних практик і рухів.

В умовах революції виникли нові політичні рухи, які активно використовували пресу як інструмент для поширення своїх ідей, мобілізації суспільної підтримки та боротьби з супротивниками. Політичні трактати, памфлети і газети, що виникли під час революції, як правило, були інструментами, що не лише фіксували поточні події, але й активно формували сприйняття реальності населенням.

Памфлети, зокрема, стали одним із популярних жанрів політичної публіцистики того часу. Вони дозволяли швидко реагувати на політичні події, викликати емоційні реакції та мобілізувати громадськість. Памфлети часто мали агресивний тон, здебільшого з використанням сарказму та іронії, і адресувалися широкому колу читачів, часто без фільтрації наявних фактів, через що вони мали відігравати велику роль у формуванні революційних настроїв серед населення. Наприклад, памфлети Жан-Поля Марата, в яких він різко критикував королівську владу та аристократію, значно вплинули на мобілізацію народних мас і стали важливим засобом революційної пропаганди.

Газети, в свою чергу, стали основними каналами для розповсюдження політичної інформації. Газети того часу мали величезний вплив на громадську думку і були потужним знаряддям політичної боротьби. Вони забезпечували платформу для різних політичних сил, які намагалися через пресу довести свою правоту і вплинути на перебіг подій. Більше того, медіа стало важливим майданчиком для публічного обговорення нових ідей і гасел, таких як республіканізм, свобода, рівність та братерство.

Політичні трактати також стали популярними у період революції, особливо серед інтелектуалів та філософів, які намагалися обґрунтувати нові ідеї та принципи, які повинні були стати основою нової політичної системи. Такі трактати обґрунтовували концепцію прав людини, принципи демократії, нові соціальні та політичні відносини в рамках революційної ідеології. Вони стали важливим елементом у розвитку політичної публіцистики, надаючи глибоке теоретичне обґрунтування політичним рухам того часу.

Доцільність та важливість дослідження обраної теми полягає в тому, що Велика французька революція та її вплив на становлення політичної преси стали важливими етапами в розвитку журналістики, яка формується через медіа. Вивчення політичної преси цього періоду дозволяє глибше зрозуміти, як медіа стають активним учасником політичних процесів, не лише відображаючи реальність, а й формуючи її. Преса того часу була основним інструментом для створення політичних наративів, поширення революційних ідей і маніпулювання суспільною думкою, що стало важливим кроком у розвитку публіцистики, як простору для обговорення політичних ідей та рішень.

Аналіз політичної преси на етапі її становлення в революційну добу дозволяє зрозуміти, як медіа використовувалися для підтримки або викриття політичних сил, а також як це впливало на формування публічних уявлень про політичні події та їхні наслідки. Революція продемонструвала, що преса не лише є відображенням політичної реальності, але й активно бере участь у формуванні політичного дискурсу, впливаючи на перебіг історичних процесів.

Революційна преса, зокрема в період Французької революції, була важливим попередником сучасних засобів масової інформації. Вона стала платформою для висловлення політичних ідеологій, мобілізації суспільства та пропаганди революційних змін. Публіцистика того часу продемонструвала перехід від традиційних форм інформаційного обміну до нових, більш радикальних способів досягнення політичних цілей. Революційна преса сприяла появі інструментів, що стали основою для розвитку сучасних ЗМІ, таких як

важливість швидкого реагування на події, вплив на громадську думку та активна участь у політичному процесі.

Революційна преса стала основою для розвитку сучасних медіа, однак з часом її функції та технології зазнали суттєвих змін. Якщо в епоху революції преса була основним інструментом мобілізації і пропаганди, то в сучасному світі медіа стали більш багатофункціональними, включаючи такі ролі як інформаційний супровід, розваги та маркетинг. Технології розвитку медіа, зокрема інтернет, цифрові платформи та соціальні мережі, забезпечили нові способи поширення інформації, значно змінивши спосіб комунікації з аудиторією. Перехід від традиційної революційної преси до цифрових медіа також означав зміну в техніці збору та аналізу інформації, що дозволяє більш гнучко реагувати на події та забезпечує ширший доступ до різноманітних точок зору.

Революційна преса відіграла важливу роль у становленні політичної журналістики, закладаючи основи для того, що сьогодні розглядається як політичне висвітлення подій. Вона стала інструментом ідеологічного впливу, що визначав політичну позицію та мобілізував маси. Медіа того часу активно впливали на формування громадської думки, зокрема через політичну пропаганду та атаки на ворогів революції. Революційні газети були основними носіями політичної ідеології, що закликала до змін і соціальної справедливості, а також формувала бачення ворогів народу. Це ідеологічне значення преси стало основою для розвитку політичної журналістики, де медіа досі виконують важливу роль у формуванні політичних переконань та наративів.

Революційна преса мала величезний вплив на розвиток сучасних соціальних медіа та нових форм громадської комунікації. Використання газет як інструменту швидкої мобілізації і активізації політичних дій та організацій є прямим паралелем із сучасними соціальними мережами, де подібні функції виконують платформи, що швидко поширюють інформацію та залучають великі аудиторії до політичних і соціальних дискусій. Революційна преса була попередником ідеї цифрових платформ, на яких відбувається миттєве обговорення політичних подій, організація протестів та мобілізація

громадськості. Крім того, революційна преса демонструє перші форми журналістського активізму, що також знайшло своє відображення в сучасних рухах і кампаніях, що використовують новітні технології для здійснення соціальних змін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аббат Сийес: от Бурбонов к Бонапарту / пер., вступ. ст. М.Б.Певзнера. СПб.: Алетейя, 2003. 224 с.
2. Андреева, М. О. *Газета "Друг народа" як інструмент революційної пропаганди у Франції*. Київ: Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2018. 280 с.
3. Архіви Великої французької революції. Збірка матеріалів: Листи Марата, Робесп'єра, Сен-Жюста. Париж: «Архіви», 2001.
4. Ашкеназі, І. Л. Політична преса Франції в епоху Великої французької революції. Київ: Вид-во «Наукова думка», 2003.
5. Бакунін, М. І. Політика і преса в умовах революції. Л.: Наука, 2019. с.325
6. Бенжамін, В. Техніка і революція. Київ: Основи, 2000. 132 с.
7. Биков О.М. Велика французька революція у поглядах Кирила Трильовського. *Розділ 1 Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень*, 2023. №9. С.14-16
8. Бурка, М. Жан-Поль Марат і його вплив на медіа-комунікацію в період революцій. *Український науковий журнал*, 2015. №21(2). С.143-156.
9. Вакаренко, Л. В. Теорія і практика політичної журналістики. Київ: Вища школа, 2018. 150 с.
10. Волков, І. В. Ідеологія революційної преси та її роль в пропаганді Великої французької революції. *Журнал «Соціальні науки»*, 2009. №22(5). С.72-85.
11. Воронов, А. С. Медіа в політичних кризах: Франція 1789 року. Львів: Знання, 2017. 230 с.

12. Георгієв, О. О. Роль революційної преси в формуванні громадської думки під час Великої французької революції. Львів: «Книга», 2005.
13. Герц, А. І. Теорія політичної журналістики: Французька революція як наука. Київ: Наукові видання, 2015. 180 с.
14. Глобенко, І. П. Медіа і політика: Перехід до нових медіа. Харків: Фоліо, 2014. 188 с.
15. Грант, Д. Медіа як вектор революційної ідеології: Французька революція. Оксфорд: Oxford University Press, 2014. 192 с.
16. Грін, Р. Журналістика та революція: Франція 1789 року. Париж: Éditions de la Sorbonne, 2020. 270 с.
17. Грушевський, М. С. Вплив французької революційної преси на формування політичних ідей. «Історія Франції», 2001. №12(4). С.33-47.
18. Дебре, П. Політичні кампанії і пропаганда в часи Великої французької революції. Париж: «Історія Франції», 2002.
19. Дені, А. П. Історія французької політичної преси. Париж: «Філософія і політика», 2008.
20. Десмонд, Д. Революційна преса як елемент культурної і політичної ідеології. Париж: Mazarine, 2016. 204 с.
21. Джеймсон, Ф. Ідеологія в масовій культурі. Київ: Видавничий дім "Генеза", 2013. 299 с.
22. Джонсон, Р. Преса як інструмент політичної боротьби під час Великої французької революції. В: Історія медіа і політики в Європі, Т.1. Лондон: "Медійна політика", 1997, С. 189-203.
23. Друг народа. Избранные произведения. -Т. 1.
24. Жеремі, Б. Політика через пресу: Аналіз взаємодії преси і влади під час революційних подій. Париж: "Демократія і політика", 2003.
25. Захарова, Н. О. Медіа як елемент політичної культури. Харків: Прапор, 2019. 228 с.
26. Іванова, О. В. Політична журналістика Французької революції. Київ: Наукова думка, 2015. 214 с.

27. Камінський, В. С. Політичні лідери та публіцисти Великої французької революції: Вплив через медіа. *«Наукові записки»*, 2010. №18(2). С. 59-68.
28. Кобзева, Л. І. Вплив публіцистичної діяльності Марата на революційні події у Франції. Одеса: Чорноморський університет, 2016. 213 с.
29. Коваль, Т. М. Революція та преса: Французька революція і її спадщина в сучасних медіа. Львів: Літературна агенція, 2021. 153 с.
30. Колеснікова, А. В. Французька революція та її вплив на розвиток медіа. Київ: Міжнародне співробітництво, 2020. 235 с.
31. Костюк, Н. П. Роль публіцистики в революційній політиці Франції. *Журнал "Політологічні науки"*, 2004. №1(3). С.54-66.
32. Котляр, О. М. ЗМІ як засіб формування політичної свідомості в революційні часи. Київ: Ініціатива, 2020. 242 с.
33. Кунов Г. Французская пресса в первые годы Великой революции. Переклад з німецької Петроград: державне видавництво. 1919 16 с.
34. Лагутін, В. М. Роль ЗМІ у формуванні революційної свідомості. Х: Наука, 2015. 318 с.
35. Лакло, Ф. Революційна преса Франції: Як публіцистика змінювала політику. Париж: Seuil, 2012. 256 с.
36. Ланжевен, Ж. П. Преса і революційний терор у Франції. Париж: "Сучасна історія", 1991.
37. Лебедев, О. В. Політичний контекст преси Великої французької революції: Революція як медійний феномен. Миколаїв: Миколаївський університет, 2010.
38. Левін, М. Революційна преса як інструмент політичної боротьби. Санкт-Петербург: Петербург, 2007. 312 с.
39. Лефевр, Р. Політичні стратегії преси в епоху революційних змін. Париж: «Теорія та практика», 2007.
40. Літвак, І. І. Журналістика і революція. Черкаси: Чабаненко, 2017. 196 с.
41. Ловіч, Д. Преса та політична мобілізація: Французька революція через призму ЗМІ. Нью-Йорк: Basic Books, 2019. 255 с.

42. Малафєєв, А. М. Жан-Поль Марат та його роль у формуванні політичної прес-агітації. *Журнал "Політологія"*, 2012. №4(13). С.100-111.
43. Марат Ж. П. Изб. Произведения в 3 томах.
44. Марат Ж.П. Памфлеты. М. 1937. - С. 64
45. Марат, Ж. П. L'Ami du peuple. Париж: "Архіви революції", 1791.
46. Мартін, Л. Ж. Газети Великої французької революції: *Нові тенденції в публіцистиці*. "Журнал історії публіцистики", 2011. №8(7). С. 45-53.
47. Матвєєва Т. О. Французька революція 1789-1794 років. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 14–17
48. Мех О. Проблеми французької преси на сучасному етапі. Нові тенденції ЗМІ в посттоталітарний період / Київ, ун-т, Ін-тжурналістики. К., 1999. С. 55-57
49. Моріс, Ж. Марат та революція: Погляд через пресу. Париж: Gallimard, 2010. 208 с.
50. Мур, С. Преса та мобілізація в період революційних змін. В: Медіа, революція, війна, Т.2. Лондон: "Психологія мас", 2003.
51. Національний архів Франції. Революційні газети та памфлети, 1789-1799. Париж: "Національний архів", 1996.
52. Паламарчук К.М. Вплив Великої французької революції 1789-1799 років на творчість Ф.Г. Клопштока та його сучасника Г. Форстера. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*, 2014. №2. С.62-64
- 53.Петренко, І. А. (2019). *Медіа як інструмент політичної мобілізації: історичний аспект*. Львів: Видавництво Львівської політехніки.
54. Петриченко, В. О. Медіа як інструмент політичної мобілізації у Франції. Харків: Вища школа, 2020. 245 с.
55. Початок Великої французької революції кінця XVIII ст.
56. Пресова комунікація в революційний період: тенденції і практики (2016). *Журналістика і суспільство*. Київ: НТУУ.
57. Проект Декларации прав человека. Указ. соч. с. 294
58. Публицист французской республики». - 30 марта 1973 г.

59. Революційні документи Великої французької революції. Париж: "Історія революцій", 1994.
60. Рейчел, Т. Марату і його революційна преса: Преса як інструмент боротьби. Мюнхен: Verlag, 2013. 230 с.
61. Ріккардо, С. Політика і преса: Французька революція. Лондон: Routledge, 2013. 191 с.
62. Роберт, Ж. Ж. Газети та революційні стратегії Великої французької революції. *Журнал "Історія та культура"*, 1996. №21(3). С.54-72.
63. Робесп'єр, М. Виступи та листи. Париж: «Літературна спадщина», 1794.
64. Рудько С. О. Зовнішня політика та політичні системи Французької Республіки та Федеративної Республіки Німеччини: підручник із курсу. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. 298 с.
65. Савельєв, В. Л. Газети як інструмент мобілізації в період терору Великої французької революції. *Журнал «Політичні дослідження»*, 2007. №19(6). С.118-130.
66. Сен-Жюст, Ж. К. Записки про революцію і політичні процеси. Париж: «Наукове видавництво», 1794.
67. Сидоренко, С. (2017). *Медіа як засіб революційної мобілізації: досвід Франції*. Політичний процес, 2017. №3(1), 54-65.
68. Смирнов, В. Г. Журналістика як політична практика в революційні часи. К: Вища школа, 2017. 210 с.
69. Смит, Д. К. Ідеї і медіа: Роль преси в політичних змінах Франції XVIII століття. Нью-Йорк: "Політичні дослідження", 2008.
70. Соловйова, І. П. Медіа як інструмент політичної мобілізації: Революція 1789 року. Київ: Центр стратегічних досліджень, 2016. 289 с.
71. Стенлі, К. Французька революція і медіа: Ідеї, впливи, наслідки. Лондон: Palgrave Macmillan, 2014. 217 с.
72. Тарас, І. М. ЗМІ та політика: Революційні процеси в Україні та Франції. Харків: Спілка, 2021. 218 с.
73. Томашевський, К. О. Преса як політичний інструмент у добу Великої французької революції. *"Журналістика і медіа"*, 2004, 10(2), 27-39.

74. Томпсон, Дж. Медіа в революції: Перехід від старого до нового світу. Лондон: Wiley-Blackwell, 2015. 300 с.
75. Трильовський К. Про велику Французку Революцію. Вінніпег: Накладом «Канадйського Фармера», б. р. 24 с.
76. Уайт, Г. Теорія та історія політичної публіцистики. Київ: Університетський журнал, 2019. 225 с.
77. Федорова, Т. М. (2022). *Медіа, політика та суспільство: історія та сучасність*. Харків: Фоліо.
78. Фенелон, Ф. Діалоги про політичні зміни в Франції. Париж: "Французька бібліотека", 1791.
79. Фере, М. Медіа в епоху революції: Роль політичних газет у Франції XVIII століття. Берлін: «Політологія», 2005.
80. Фішер, Р. Медійна революція: ЗМІ і політика у Франції. Нью-Йорк: HarperCollins, 2022. 189 с.
81. Харчук, В. М. Журналістика і революція: Публіцистика в умовах соціальних змін. Харків: Новітня книга, 2018. 198 с.
82. Хейлс, А. Медійна політика в період революційних змін. Лондон: Routledge, 2016. 305 с.
83. Чарльз, Д. Медіа в епоху революцій: Французький досвід. Нью-Йорк: Oxford University Press, 2016. 200 с.
84. Черненко, О. В. Медіа та революція: Преса у політичних процесах. Львів: Світ, 2017. 175 с.
85. Шабуніна, Л. І. (2017). *Соціальні медіа як нова форма політичної комунікації: від революційної преси до сучасних медіа*. Київ: Академія публічного управління
86. Шарпентьє, К. М. Медіа і революція: Медіа як інструмент політичної боротьби в Франції XVIII століття. Париж: «Наукове видавництво», 2004.
87. Шовкопляс, О. В. Медіа в політичних процесах: Французька революція. Київ: Академія, 2018. 175 с.
88. Annales patriotique et littéraires de la France et affaires politiques le l'Europe: journal libre / par M. Mercier. — Paris, 1790, 1793.

89. Gottschalk, L. *Jean-Paul Marat: Prophet of Terror*. London: Verso, 2019.
90. Hanson, P. *The Jacobin Republic Under Fire: The Federalist Revolt in the French Revolution*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015.
91. Jolley, E. *L'Ami du peuple: The Revolutionary Voice of Jean-Paul Marat*. Oxford: Oxford University Press, 2018.
92. Journal politique national Poche – 1 mai 1989 de Antoine de Rivarol
93. L'Ami du roi, des François, de l'ordre, et surtout de la vérité / par les constin-
uateurs de Fréron ; réd. M. Montjoye. — Paris, 1791
94. L'Ami du peuple : journal politique et impartial / par J. P. Marat. — [Paris],
1789–1792.
95. Marat, Jean-Paul, Œuvres politiques 1789-1793, Bruxelles, Belgique, 1989-
95, réédition par Jacques de Cock et Charlotte Goëtz, Pôle nord, 10 tomes
96. McMillan, John. *The French Revolution and the Politics of the Enlighten-
ment*. Oxford: Oxford University Press, 2015.
97. Mont-Joye Saint-Denis. *Le Héraut de la Nation sous les auspices de la patrie*
Mangourit ст. 367-372
98. Père Duchesne, Chez Garnèry, Paris, n.d. 1790
99. Popkin, J. D. *Press, Revolution, and Social Change in France, 1789-1794*.
New York: Routledge, 2020
100. Staum, M. S. *Radical Print Media during the French Revolution: The
Case of L'Ami du peuple*. Montreal: McGill-Queen's University Press, 2014

Посилання на інтернет ресурси

1. <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/cb32834106z/date> (дата звернення:
13.10.2024)
2. https://archive.org/details/bub_gb_7qYPAAAAQAAJ/page/n1/mode/2up
(дата звернення - 06.10.2024)

Додатки

Додаток 1

Жан-Поль Марат

Джерело https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%96%D0%B0%D0%BD-%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%8C_%D0%9C%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%82

Додаток 2

Люсі Семпліс Каміль Бенуа Демулен

Джерело

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D0%BC%D1%96%D0%BB%D1%8C_%D0%94%D0%B5%D0%BC%D1%83%D0%BB%D0%B5%D0%BD

Додаток 3

Максимиљен Мари Изидор де Робеспьер

Джерело

<https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%BE%D0%B1%D0%B5%D1%81%D0%BF%D1%8C%D0%B5%D1%80,%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D1%81%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D0%B5%D0%BD>

Додаток 4

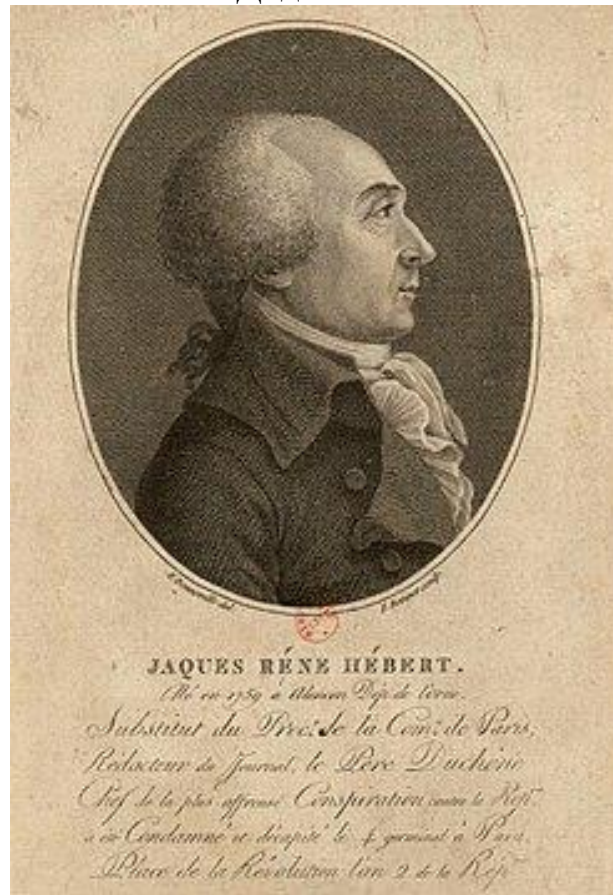

Гракх Бабеф

Джерело

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%85_%D0%91%D0%B0%D0%B1%D0%B5%D1%84

Додаток 5

Жак-Рене Ебер

Джерело https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%96%D0%B0%D0%BA-%D0%A0%D0%B5%D0%BD%D0%B5_%D0%95%D0%B1%D0%B5%D1%80

Додаток 6

 ŒUVRES POLITIQUES

D E

M A R A T,

L'AMI DU PEUPLE.

 PROSPECTUS.

IL suffit sans doute de nommer l'auteur dont on annonce les ouvrages, pour en faire connoître le mérite : ainsi nous nous bornerons seulement à en démontrer l'utilité. Eh ! combien (plus que jamais) ils sont nécessaires, pour servir de guide à une nation, si souvent trompée par une portion de ceux qui étoient chargés de faire son bonheur, et qui tout récemment vient d'en faire une nouvelle et bien triste expérience !

Ce n'est qu'à l'ignorance, ce n'est qu'au manque des lumières du Peuple que ses ennemis doivent tous leurs succès contre lui ; aussi l'on voit avec quel acharnement les tyrans persécutent ceux qui les répandent et les propagent, de quelles couleurs ils les dépeignent pour les rendre odieux, avec quels soins ils évitent ces institutions salutaires, qui assurent à la jeunesse l'espoir de devenir des citoyens éclairés. Mais si les tyrans redoutent autant l'influence des lumières et réunissent tous leurs efforts pour les étouffer, c'est aux peuples à redoubler les leurs pour les faire triompher, et sur-tout les peuples républicains, qui appelés à sanctionner ou rejeter les loix, à surveiller leur exécution, ainsi que les opérations du gouvernement,

Жан-Поль Марат «Друг народа»
 Джерело <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k1045672c/f23.item>

Додаток 7

Обкладинка випуску № 25 «Le Père Duchesne» Ебера
 Джерело https://en.wikipedia.org/wiki/Le_P%C3%A8re_Duchesne

Додаток 8

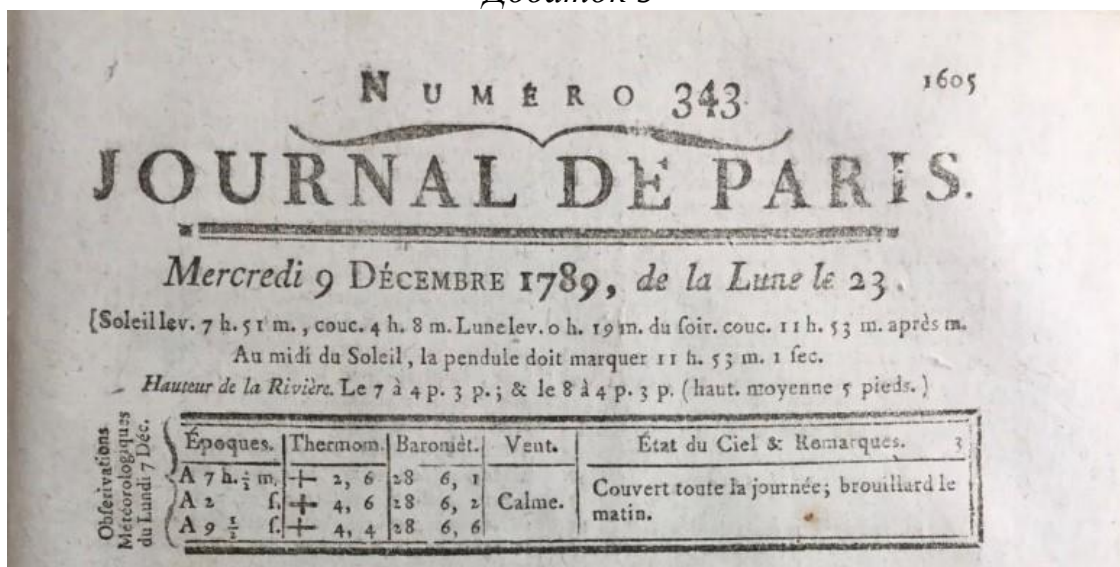

«Національна газета»

Джерело

https://en.wikipedia.org/wiki/Le_Moniteur_Universel

Додаток 9

«Газета Парижу» 1789 року

Джерело

https://commons.m.wikimedia.org/wiki/File:Front_Page_Journal_de_Paris_9_D%C3%A9cembre_1789_affaire_de_Besenal.jpg